USKOCI I NJIHOVO ORUŽJE

Jankov, Andi

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:361690

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

USKOCI I NJIHOVO ORUŽJE

ANDI JANKOV

Split, rujan 2021

ODSJEK ZA POVIJEST

DIPLOMSKI STUDIJ

DIPLOMSKI RAD

USKOCI I NJIHOVO ORUŽJE

Student: Andi Jankov

Mentor: Prof. dr.sc. Josip Vrandečić

Rujan, 2021.

SADRŽAJ

1. Uvod....4
2. Suvremenici o uskocima....5
3. Kronologija habsburško-mletačkih odnosa do početka 17.st....8
4. Odraz transformacije vojski i ratovanja na uskoke....12
   4.1. Odnos između ratovanja i morala....14
   4.2. Način ratovanja....15
5. Oružje....20
   5.1. Puška....26
   5.2. Pištolj....27
   5.3. Čorda – Korda....28
   5.4. Ratne sjekire....29
   5.5. Ratni čekić – Nadžak....30
   5.6. Buzdovan....31
   5.7. Helebarda....32
   5.8. Sablje....34
   5.9. Mač....36
      5.9.1. Spade schiavonesche....37
      5.9.2. Schiavona....38
      5.9.3. Mač za ruku i pol....40
6. Uskočko nasljeđe....42
7. Zaključak....48
8. Literatura....49

1. UVOD

Na sjecištu triju velikih imperija 16.st.; Svetog Rimskog Carstva njemačke narodnosti, Osmanskog Carstva i Republike Venecije; rađa se jedan rijedak fenomen zvan uskoci. Stvara se ratnička zajednica određena vlastitim zakonima, običajima, međusobnim odnosima i napose načinom ratovanja. Odnosi spomenutih velesila tog vremena prema uskocima je određen vojnim, političkim, ekonomskim i vjerskim čimbenicima. Za Veneciju su uskoci obični razbojnici i pirati, za habsburški carski dvor su redovni i važni dio krajinske vojske, a za Osmanlije onovremeni križari. U jednom trenutku ime uskok se izgovaralo na dvorovima diljem Europe. Gotovo sve države tadašnje Europe izuzev Engleske su znale za „uskočko pitanje“ i bile politički ili vojno involvirane u ratu kojem su uskoci bili povod. U odnosu na tri „diva“ u svom okruženju, brojem gotovo zanemariva uskočka zajednica kao vojna formacija koja nikad na okupu nije imala više od tisuću ljudi, neporažena odlazi sa vojne povijesne scene nakon gotovo stoljeće postojanja. Kroz oružje i način ratovanja koje ga je određivalo, u ovom radu ćemo pokušati proniknuti u razloge uspješnog preživljavanja u nepovoljnim i teškim vremenima uskočkog postojanja.

2. SUVREMENICI O USKOCIMA

Uskoci su svojim jedinstvenim načinom života i djelovanja uspjeli privući pozornost europskih vladara i time dodatno zakomplicirati ionako već složene političke odnose između Venecije i Habsburgovaca. „Uskočkim pitanjem“ počeo se baviti Minuccio Minucci, talijanski povjesničar i zadarski nadbiskup, koji piše svoju najpoznatiju knjigu o uskocima[1] dajući presjek uskočke povijesti i povijesno vrednovanje istih. Minucci uskoke opisuje kao „sredstvo kojim Habsburgovci provode određene političke ciljeve: nadmetati se s Venecijom oko *dominium maris*, osporavati Veneciji tu prevlast.“ [2] Minucci o uskocima piše na živopisan način. Služi se prepričavanjem anegdota, dinamičnim narativnim stilom u opisivanju uskočkih napada ubacujući vlastite napomene i zapažanja kao i povezivanjem uskočkih djelovanja sa političkim događanjima u Europi. Svjestan je važnosti uskoka u obrani od prodora Osmanlija pa im ne može zamjerati neaktivnost u borbi protiv neprijatelja kršćanske Europe. Ono što im zamjera jest što su u sklopu obrambenog rata činili zločine i prema kršćanima kršući na taj način odlike *pravednog rata*[3].

Minucci uskoke određuje kao pripadnike „dalmatinskog naroda“ koji su zbog osmanske najezde na Balkan prešli pod kršćansku vlast.[4] Uporište im je bila kliška tvrđava, ali nakon pada Klisa 1537.godine i smrti kliškog kapetana i uskočkog vođe Petra Kružića, uskoci se povlače u Senj gdje nastavljaju sa svojim gusarskim aktivnostima. Na ruku im ide razvedenost obale pune malih uvala u kojima su mogli s malim brodovima puno lakše manevrirati spram protivničkih galija. Pljačkali su regije Krbave i Like, a na moru su napadali trgovačke brodove pomućujući Veneciji i Osmanlijama planove sigurne plovidbe i trgovine. U tom kontekstu Venecija koristi svaku priliku za osvetu proganjanjem i javnim smaknućima uskoka. Politički odnosi između Venecije i Habsburgovaca postaju sve napetiji. Po Minucciju, uskoci su predstavljali veliki rizik za rat između kršćanskih vladara. Habsburgovci su s jedne strane davali lažna obećanja Veneciji dok su s uskocima dijelili ratni plijen. Pljačka je postala *modus operandi* uskočkog preživljavanja u

[1] Minuccijevo najvažnije povijesno djelo *Povijest uskoka* (*Historia degli Vscochi*) izdano je između 1602. i 1603.godine. Poslije Minuccijeve smrti, redovnik Paolo Sarpi nadopunjuje s nastavcima Minuccijevo djelo te se oba djela pojavljuju oko 1618.godine u Veneciji.

[2] Gruenfelder, Anna Maria: *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevnice“*. Senj.zb.28, 105-128. 2001.god., str.108

[3] Temelje teorije *pravednog rata* u kršćanskoj misli nalazimo kod Aurelija Augustina koji definira kršćanske moralno-etičke principe u ratnom kontekstu. Sv. Toma Akvinski određuje uvjete „pravednog rata“ da bi se neki rat uopće mogao nazvati pravednim ratom. – Mršić Felbar, Iva;Tovajčić, Danijel. *Teorija „pravednog rata“ u katoličkoj misli“*. Katolički bogoslovni fakultet. Zagreb. UDK 341.312.5:272/273(045), 2016.god., str.50

[4] Vrandečić, Josip. *Zadarski nadbiskup Minuccio Minucci i njegova jadranska misija*. Leykam international. Odsjek za povijest filozofskog fakulteta u Splitu. 2017.god., str. 287

surovim životnim uvjetima na samim granicama *turskog limesa*. Minucci smatra da njihov broj nikad nije prešao 600-tinjak ljudi.[5]

Paolo Sarpi, Minuccijev suvremenik, nadopunjuje Minuccijevu povijest uskoka sa dva nastavka; *Aggionta* i *Supplimento*.[6] Bio je venecijanski povjesničar, znanstvenik, utjecajna osoba i savjetnik u Venecijanskoj Republici. Njegovo vrednovanje uskoka je slično Minuccijevom. Smatra ih sredstvom za postizanje političkih ciljeva Habsburgovaca. Opisuje uskoke kao surove neodgojene ljude prepuštene teškim životnim okolnostima. Paolo Sarpi uzima bitku na Mohaču kao referentnu točku za pojavu uskoka, poglavito u Senju. Autor tvrdi: „Poslije bitke na Mohaču mnogi ugarski podanici skloniše se u zapadnu Hrvatsku, najviše na posjede kneza Petra Kružića koji je priznavao Ferdinanda, a Klis postaje njihovo glavno uporište. Jedan dio izbjeglica prešao je u Senj odakle su počeli gusariti.“[7] Iz toga se dalo iščitati da Sarpi smatra da su uskoci podjednako naselili i Klis i Senj otprilike u istom vremenskom periodu. Zna se da su seobe i migracije počele prije Mohačke bitke, pogotovo iz Krbave i Like te krajeva sve do Neretve. Pojava uskoka definitivno se ne može vezati uz pad Klisa jer su i Dubrovčani poznavali uskoke u događajima oko Cavtata puno prije pada Klisa. O postojanju uskoka u Klisu piše i Rektor Splita u svom pismu od 11.lipnja 1536.god. gdje kaže: „U šest sati rečeni uskoci do 150 njih na broju i više napali su ovo polje i došli do kapija ovoga grada.“[8] Već prije dolaska Klišana u Senj, bile su formirane sve značajke potpune pomorske i vojne organizacije pa se može reći da su kliški uskoci dali ime jednom fenomenu poznatom i prije njihovog dolaska u Senj. Sarpi opisuje uskočke napade za koje možemo naći arhivske dokaze. Dokumentira i objašnjava uzroke uskočkih napada. Smatra da neisplaćivanje vojnih plaća senjskoj posadi kao i neimaština i nemogućnost drugih načina preživljavanja, prisiljava uskoke na pljačkaške pohode.[9]

Ono što je zajedničko autorima kao što su Minucci i Sarpi je činjenica da njihova karakterizacija uskoka je uvijek negativna. Uskoci su za njih bezočni i pohlepni razbojnici koji svoja djelovanja kamufliraju pod krinkom protuosmanskih borbi. Uskočke uspjehe u borbi pripisuju potpori lokalnog dalmatinskog stanovništva kao i potpori Habsburgovaca, a ponekad spominju čak i „natprirodne sile“.

[5] Ibid. str.288
[6] Bracewell, C.W. *Žene kod Uskoka: Književni likovi i stvarnost*. Senjski zbornik. Vol. 17, No.1., str.177-186. 1990.god., str.178
[7] Stanojević, Gligor. *Senjski uskoci*. Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.god., str.22
[8] Ibidem., str.23
[9] Gruenfelder, Anna Maria. *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevnice“*. Senj., zb.28, 2001., str. 109

William Lithgow škotski je putnik i pisac koji je obišao svijet početkom 17.st. 1609.god. putuje od Venecije do Carigrada što opisuje u svom putopisu „Cjelovit prikaz neobičnih doživljaja i mučnih lutanja tokom dugog devetnaestogodišnjeg putovanja od Škotske do najslavnijih kraljevstava Europe, Azije i Afrike“.[10] Prvi dio navedenog putopisa je za nas jako važan jer u njemu opisuje naše krajeve. Lithgow je jako zanimljiv putopisac jer se ne povodi uobičajenim predrasudama tog vremena o prostorima i narodima. Unatoč pričama u Engleskoj kako na Jadranu žive „barbari“, on je u svojim spisima izrazito neovisan u mišljenjima i opisivanjima, nerijetko ispravljajući razne predrasude u opisima ovih prostora. Važno je naglasiti da je Lithgow jedan od rijetkih putnika koji je s uskocima proveo duže vrijeme te je stekao samostalno mišljenje o njima. Lithgow se nije kretao uobičajenim putevima putnika te su njegovi spisi najvjerojatnije „..jedini britanski zapis o uskocima zasnovan na neposrednom posmatranju.“ [11] Opisuje uskoke kao odvažne, snažne, neustrašive Dalmatince. Svjedokom je velikih gubitaka koje uskoci nanose Veneciji na moru, a Osmanlijama na kopnu. Opisuje epizodu opsade tvrđave u Gradiški 1616.godine koja je trajala 25 dana i gdje se Venecija povukla da bi izbjegla potpuni neuspjeh. Kao svjedok tih borbi važna je njegova potvrda o hrabrosti i srčanosti uskočkih ratnika jer se ipak radi o putopiscu koji je bio nepristran jer Engleska u tom vremenu nije imala direktan interes u sukobima između Osmanlija, Venecije i Habsburgovaca na Jadranu.[12]

Johann Weickhard von Valvasor, povjesničar i polihistor iz tadašnje Vojvodine Kranjske 17.stoljeća (današnje područje Republike Slovenije), opisivao je u svojim djelima život uskoka u Senju. Valvasor kao potomak imućne talijanske plemićke obitelji bio je vlasnik imanja i u hrvatskim zemljama kao primjerice dvaju gospodarstava u Zagorju i duž rijeke Kupe. Samim time bio je u neposrednom kontaktu s uskocima. U vrednovanju uskočkog života Valvasor je racionalniji i kritičniji od ostalih autora pogotovo u pokušaju idealiziranja nekih segmenta uskočkog života.

Izvjesni *Giovanni* iz Ferme koji je od kraja 16.st. radio kao trgovac u Rijeci, svoja sjećanja na Senj opisao je u formi razgovora s izmišljenim sugovornikom. To relativno malo djelo talijanskog autora kojeg u literaturi možemo naći i pod imenom *Anonimo* u vrijeme nastanka nije tiskano, već se sačuvalo u rukopisu u vlasništvu fiorentinske obitelji Strozzi.[13]

[10] Kostić, Veselin. *Jedan Škot među uskocima početkom XVII veka*. Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 3 No. 1, 1968., str.89
[11] Ibidem., str. 90
[12] Ibidem., str. 91
[13] Poparić, Bare. *Povijest senjskih uskoka*. Matica Hrvatska, Zagreb, 1936., str.8

Giovanni (*Anonimo*) je sa šesnaest godina došao u Rijeku i punih četrdeset sedam godina proveo kao trgovac po hrvatskom i dalmatinskom primorju. Na taj način je bio u prilici uspoređivati kako su na uskočku borbu gledali u Veneciji, a kako stanovnici na istočnoj obali Jadrana. Zanimljivo je da je prijateljevao i s nekim od najuglednijih uskoka kao što je bio uskočki nadvojvoda Đuro Daničić. Njegovo viđenje nam je zanimljivo jer je autor bio u prilici sagledati uskočku pojavu bez velike pristranosti. Ipak, svoj rukopis je potpisao pod pseudonimom iz razloga da se kao trgovac koji je često boravio po Italiji, osobito u Firenzi i Veneciji, ne bi zamjerio mletačkim vlastima.

3. KRONOLOGIJA HABSBURŠKO-MLETAČKIH ODNOSA DO POČETKA 17.st.

Sukob između dinastije Habsburgovaca i Republike Venecije postoji još od vladavine cara Maksimilijana I. Međusobno sporenje oko jurisdikcije akvilejskog patrijarha i nasljedstva grofova goričkih jedan su od razloga stalne netrepeljivosti.[14] Pozadina je borba za prevlast nad utjecajem u talijanskim zemljama. Carevi njemačkog carstva žele zadržati i proširiti svoj utjecaj. Venecija se pojavljuje kao konkurencija i zapreka habsburških težnja. Mletački politički cilj je što više istočnojadranskih luka staviti pod vlast i kontrolu, zaokružiti *dominio del mare* i *terrafermu* kontrolom cijelog Jadrana. To je bilo prioritetno državno načelo Republike Venecije. Venecija 1508.god. u ratu protiv Maksimilijana I. (furlanijski rat) osvaja Pordonone, Goricu, Trst i Rijeku.[15] Već tada je razmatrana mogućnost stjecanja vlasništva nad Senjom. Habsburški car Maksimilijan II. spoznavao je važnost austrijske nazočnosti na Jadranu. Pregovorima u Udinama 1563.god. Maksimilijan II. traži pravo slobodne plovidbe na Jadranu za austrijske podanike. Usto car je imao ambicije za izgradnjom pomorske tradicije u austrijskim zemljama. Ambicija Venecije zaokruživanjem svoje vlasti nad austrijskim posjedima u svom neposrednom susjedstvu se nije ostvarila. Austrija je zadržala svoje enklave u Furlaniji i grofoviji Goerz- Gradišća.

Senj se tada pojavljuje kao novi mletački interes, kao svojevrsna kompenzacija za neostvarene prethodno spomenute željene teritorije. To su sami začeci procesa koji će prerasti u „uskočko pitanje“ u kasnijim međusobnim odnosima dviju europskih sila. Krajem 16.st. i samim početkom 17.st. uskočki problem poprima tolike razmjere da se oružani obračun čini neizbježan. Kroz diplomatsku korenspodenciju može se isčitati da je Dvorsko ratno vijeće Unutarnje Austrije u Grazu uzimalo rat protiv Venecije kao ozbiljno i definitivno rješenje spora s Venecijom.

[14] Gruenfelder, Anna Maria. *Senj i rat protiv uskoka*. Senj.zb.24, 1997.god., str.51
[15] Ibidem.

Spomenutu korenspondenciju možemo lijepo popratiti u djelu *Monumenta historiam Uscocchorum illustrantia* Karla Horvata.[16] Uskočko pitanje posebno dolazi do izražaja nakon kraja velikog Mletačko-turskog rata i mletačko-turskog mirovnog ugovora u Kandiji. Protesti i intervencije na carskom dvoru zbog uskočkog problema bilježe se od perioda vladavine cara Rudolfa (1576.-1612.). Izgledno je da se Venecija nadala Rudolfovoj spremnosti u udovoljavanju njihovih interesa. Cara Rudolfa pratio je glas čudaka, osobenjaka uronjenog u mistične, astrološke i alkemijske teorije. Vrijeme njegovog stolovanja u Pragu nazvano je *zlatno doba* praškog kulturnog stvaralaštva. Međutim, u samom carstvu produbljivao se protestansko-katolički antagonizam, a na jugoistočnim granicama carstva prijetilo je Otomansko carstvo. Povrh toga Rudolfova braća izabiru Matiju za glavu habsburške kuće, a 1607.god. nakon vojnog upada prisiljava Rudolfa da mu preda vlast u Češkoj i Ugarskoj. Nadvojvoda Unutrašnje Austrije Ferdinand i car Rudolf nisu bili u najboljim odnosima. Ferdinandova nesklonost prema bratu se na neki način odražavala i na mletačko-habsburške odnose. Mletačka vlast drži Ferdinanda odgovornim za nečinjenje i prešutno odobravanje uskočkih djelovanja. Treba znati da je u to vrijeme u Unutrašnjoj Austriji spor između vladara i staleža po pitanju svjetovno-građanskih sloboda poprima dramatične razmjere. „Habsburška vlast, strogo katolička, provodi protureformaciju. Staleži su pretežito protestantski. Oni se koriste svojom moći nad vladarom, svojom upravnom vlašću nad prihodima i svojim utjecajem na političke događaje poglavito da bi za svoje vjerske slobode izvukli najveće moguće vladareve ustupke.“[17]

Nadvojvoda Ferdinand bio je poznat kao uvjereni katolik i beskompromisni zagovornik protureformacije. Moguće je da je nadvojvodina nevoljkost za rješavanjem uskočkog problema ujedno i odraz njegove osobne netrepeljivosti prema Veneciji kao „laičkoj“ državi bez presedana u Europi. Treba znati da se od 1606.god. Mletačka Republika nalazi pod najstrožom crkvenom kaznom- *Interdiktom* (zabrana vršenja bogoslužja i dijeljenja sakramenata na svom teritoriju). Papa Pavao V. pokušava se tim činom obračunati sa sekularizmom „tvrdoglave“ i gramzljive Republike Venecije.[18] Nadvojvoda Ferdinand odbijao je svaku suradnju sa državom koja je imala drskost za neposluh prema Papi i izravan sukob s Crkvom. Možemo zaključiti da svi mletački protesti i intervencije prema vlastima Unutarnje Austrije i nadvojvodi Ferdinandu zbog navedenih razloga nisu davali za Veneciju željene rezultate. Neovisno o diplomatskim naporima, njihovim uspjesima i neuspjesima Venecija 1575.god. osniva priobalnu stražu protiv uskoka zvanu

[16] Gruenfelder, Anna Maria. *Senj i rat protiv uskoka*. Senjski zbornik 24, 49-84., 1997.god., str. 52.
[17] Ibidem., str. 54
[18] Bouwsma, William J. *A usuable past: Essays in European Cultural History. The Venecian Interdict and the Problem of Order*. Berkeley: University of California press, 1990.god., str.98

Capitano contro gli uscocchi (Kapetan protiv uskoka)[19]. Kapetan je imao dalekosežne ovlasti u koje je spadalo i provođenje *krvnih presuda* (fizičko kažnjavanje i egzekucije). Po dotadašnjim uzusima i zakonima zarobljeni uskoci su se morali predati carskim tj. nadvojvodinim vlastima na daljnje postupanje. Ovlasti kapetana protiv uskoka se od godine 1589. još proširuju.[20] Dobiva pravo zaustavljanja i odvođenja habsburških brodova u mletačke luke, zapljenu robe, plaćanje pristojbi i prisila na otkup zapljenjene robe. Sve je to bio dio pritiska Venecije prema nadvojvodi da bi se ispunio njihov zahtjev koji je uključivao iseljavanje uskoka iz Senja u unutrašnjost, protjerivanje talijanskih venturina iz Senja i postavljanje njemačke posade u grad.

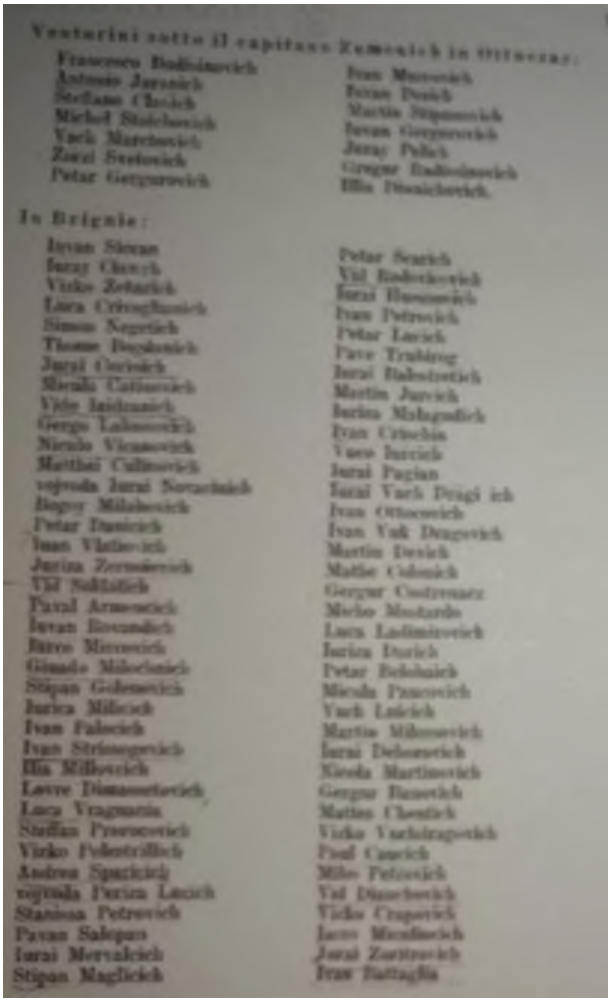
1591.godine *kapetan protiv uskoka* Marc'Antonio Pisani provodi pomorsku blokadu austrijskih primorskih gradova Rijeke, Bakra, Novog Vinodolskog i Senja.[21] Taj potez još više zaoštrava odnose između Graza i Venecije. Uskoci na taj pritisak odgovaraju još više pojačavajući napade i nasilje prema Veneciji. Mletački providur Almoro Tiepolo 1592.god. osvaja tvrđavu Bakar i tvrđavu Karlobag pobivši svu posadu. Providur protiv uskoka Giovanni Bembo 1598.god. napada Novi Vinodolski, a njegov nasljednik Antonio Justiniano 1599.god. napada Rijeku. To su praktički napadaji na nadvojvodin teritorij, odnosno, carske gradove. Događaji polako izmiču kontroli i vode prema otvorenom ratu između austrijske kuće i Venecije. Obje strane u konfliktu u isto vrijeme traže i način da se rat izbjegne kompromisom koji bi zadovoljio obje strane. Slijede posredovanja između ostalog i uz pomoć Pape i administratora Senjsko-modruške biskupije Marka Antona de Dominisa. Pregovori rezultiraju dolaskom vicedoma Kranjske Josipa Rabatte 1599.god. u Senj.[22] Njegova zadaća je bila onemogućiti daljnje uskočke prepade te staviti uskočke vođe i uskoke u Senju pod kontrolu. Krajnji cilj je bio protjerati uskoke iz Senja i zamijeniti gradsku posadu njemačkim vojnicima. Pokazati će se da su stroge mjere i metode koje je Rabatta provodio, a uključivale su uhićenja i usmrćivanja najuglednijih uskoka, izazvala kontraefekt. Svojim postupcima Rabatta je izazvao nekontrolirani bijes među uskocima koji su na kraju doveli do pobune i njegovog ubojstva.

Ubojstvom Rabatte situacija u Senju i oko uskoka se praktički nije promijenila. Sljedećih godina vrijeme prolazi u međusobnim obračunima Venecije i uskoka. U isto vrijeme se diplomatskim putem i brojnim predstavkama prema nadvojvodi nastoji obuzdati uskočko djelovanje, ali bez većih uspjeha. „Carski su ministri uskocima bili privrženi na poseban način te su govorili vladarima da će Senj, ako se uskoci premjeste iz grada uzeti Turci ili Mlečani. Kvarner je mnogo

[19] Gruenfelder, Anna Maria. *Senj i rat protiv uskoka*. Senj.zb.24, 1997.god., str.55
[20] Ibid., str.56
[21] Ibidem.
[22] Ibid., str.58

značio za ugled Austrijske kuće i Ugarske krune kao mali ostatak njihova jadranskog posjeda po kojem su, jednog dana, mogli zahtjevati povratak otetih dijelova. Austrijski ministri nisu bili skloni Veneciji, zbog starih ratova, u kojima su se Mlečani domogli istočne jadranske obale i zbog prirodnog nepovjerenja prema republikama i vladavini mnoštva".[23] Napetosti između Austrije i Venecije kulminiraju ratom koji započinje u jesen 1615.godine. Rat je poznat kao Uskočki rat ili rat za Gradišku. Rat koji je donio velika materijalna razaranja, svirepost i žestinu obračuna završava bez pravog pobjednika. Obje strane krajem 1617.god. pristupaju pregovorima u Parizu, a sredinom 1618.godine se objavljuje završni akt mletačko-austrijskog dogovora. Najvažnije točke ugovora su smještanje njemačke posade u Senj; protjerivanje iz Senja svih uskoka koji su se bavili gusarenjem; spaljivanje uskočkih barki u zamjenu za vraćanje okupiranih mjesta u ratu od strane Venecije. Car i nadvojvoda se obvezuju da neće pomagati i štititi uskoke. Unatoč dogovorima i svečano potpisanim dokumentima situacija na samom terenu se nije mogla promijeniti preko noći. Sem unutrašnjosti jedan dio uskoka se sklanja i u papinsku državu te još neke talijanske zemlje. Uskočko djelovanje potpisanim mirom nije prestajalo. Uskoci vrše prepade sa obližnjih teritorija van Senja: iz Istre, Otočca, Brinja, otoka te talijanske obale (Kraljevina dviju Sicilija). Svako protjerivanje uskoka iz Senja završavalo je njihovim povratkom. Tek 1620.godine carski komesar uspijeva zadnje uskoke iseliti iz samog Senja. Povremeni prepadi uskoka neće prestestati ni u cijeloj drugoj polovici 17.st. Uskočki duh i tradicija gusarenja se održava do početka 18.st., a kao primjer možemo spomenuti rat za španjolsko naslijeđe između Francuske i Austrije 1701.god. Austrija tada naoružava Senjane za borbu protiv francuskog brodovlja u Jadranu. To kao da je oslobodilo zarobljeni uskočki duh jer Senjani ponovo izmiču kontroli austrijskih vlasti te sljedećih nekoliko godina bilježimo napade i prepade od Zadra, Šolte, Splita, Korčule sve do Drača. Prepadi na apulijsko i francusko brodovlje početkom 18.st. su posljednje zabilježene akcije senjskih uskoka ili onoga što je od njih preostalo.

[23] Vrandečić, Josip. *Zadarski nadbiskup Minuccio Minucci i njegova jadranska misija*. Leykam international. Odsjek za povijest filozofskog fakulteta u Splitu. 2017.god., str.294



Slika 1.: Popis preseljenih uskoka u Otočac i Brinje te uskoka koji su ostali u Senju.[24]

4. ODRAZ TRANSFORMACIJE VOJSKI I RATOVANJA NA USKOKE

U zapisima Dvorskog ratnog vijeća u Beču i Dvorske komore u Grazu koji se odnose na vojnu službu spominju se uskoci kao plaćeni vojnici. Uz naziv uskoci pojavljuje se i izraz *venturini* tj. neplaćeni vojnici. Velik dio arhiva odnosi se na zaprimljene predstavke za isplatu plaća, zaostataka za vojničke plaće, zahtjeve za odobrenjem dodataka na plaću te na žalbe zbog neisplate. „Arhivska građa o financijskoj i naturalnoj opskrbi Senja „visi u zraku“, zbog mnogobrojnih predstavki kapetana i vojnika. Možemo zaključiti da su vojnici zacijelo živjeli u teškoj oskudici i

[24] *Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*. Izložbeni katalog. Etnografski muzej, Zagreb. 2021., Str. 47

materijalnoj nesigurnosti, što po svoj prilici potvrđuje i samo Dvorsko ratno vijeće u svojim preporukama staležima i u svojim požurnicama za odobrenjem dužnih doprinosa.“[25]

„Padom Klisa 1537., koji je predstavljao najistureniju tačku senjske kapetanije, pomiče se granica turskog carstva, prema Senju. U grad i njegovu okolicu naseljavaju se kliški uskoci, koji će, uz ostale prebjege i domaće stanovništvo, borbi senjske kapetanije s Turcima i Venecijom utisnuti svoj pečat.“[26]

„Odvojeni od sjeverne Hrvatske, neposredno izloženi udarima turske vojske za vrijeme posljednjih ugarsko-hrvatskih kraljeva, koji su ih lišavali svake pomoći, Senjani su bili primorani da prodiranjem na turski teritorij, otimajući plijen na kopnu i moru, namaknu ponekad i osnovna životna sredstva. Međutim, već tada započinju oštri sukobi između građana i kapetana, koji su otimali plijen i roblje, jer često ni sami nisu dobivali plaću.“[27]

Možemo zaključiti da je posada senjske utvrde koju su činili uskoci plaćenička, te da je većini vojna služba jedino zanimanje i od nje žive. Pojavu vojničkog zanimanja i shvaćanje rata kao zanata i izvora uzdržavanja možemo pronaći u vojnicima plaćenicima koji se od početka 16.st. pa do početka Tridesetogodišnjeg rata razvijaju u protip „profesionalnog vojnika“. Taj razvitak ide u smjeru koji zahtjeva specijalna znanja kao što je rukovanje vatrenim oružjem te dovodi do vojničke specijalizacije. Profesionalni vojnik ratuje za „poslodavca“ i ne propitkuje motive i ideologiju. Ne možemo povući potpunu paralelu između tadašnjeg europskog profesionalnog vojnika i uskoka jer je kod potonjih uvjetno rečeno postojao izvjesni ideološki motiv. Kao bitni pripadnici vojske Hrvatske vojne krajine, uskoci su djelovali unutar poznatog okvira ratovanja između Habsburškog i Osmanskog carstva- ili je možda točnije reći između dvije zaraćene civilizacije, kršćanstva i islama.[28]

U principu plaćenici se stavljaju na raspolaganje kondotijeru tj. osobi koja u ime vladara, grada, vjerske ili neke druge zajednice financira, oprema i vodi plaćeničku vojsku. Možemo kazati da su tijekom cijelog 16.st. i rata za Gradišku senjski kapetani bili *Condottieri*, ali ovaj put je njihov „poslodavac“ suveren kojem su podređeni. Kapetani u Vojnim krajinama nisu samostalni zapovjednici i ne vode rat na vlastitu ruku sa puno nepredvidivosti kao što je to bio slučaj u Italiji i njemačkom Reichu. Za sve senjske kapetane se može reći da su svoje vojnike (u ovom slučaju

[25] Gruenfelder, Anna Maria. *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevnice“*. Senj.zb.28, 105-128 (2001). str.113
[26] Valentić, Mirko. *Razvitak Senja u okviru hrvatsko-slavonske vojne krajine*. Senjski zbornik, Vol.1, No.1, 1965.god., 69-93., str.72
[27] Ibidem., str.71
[28] Bracewell, C. W. *Senjski uskoci. Piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*. Barbat, Zagreb, 1997., str.7

uskoke) izvodili u pljačkaške pohode te da su sudjelovali u razdiobi plijena. Same vlasti u Grazu su znale za ratni plijen jer su ga ponekad ukalkulirali u dio plaće ili eventualnog zaostatka.

Da bismo bolje razumjeli ove pojave moramo se vratiti u tridesete godine 16.st. Prebjezi koji se sklanjaju od turske opasnosti u pograničnim krajevima, ponajviše sjeverozapadnim djelovima Hrvatske, dobivaju dekretima kralja Ferdinanda I. povlastice u zamjenu za čuvanje granice. Povlastica je određivala da su zbog vojne službe bili izuzeti od ovlasti civilnih vlasti, dakle ovlasti Hrvatskog sabora. Bili su oslobođeni obveze obrađivanja zemlje za gospodara, odnosno kmetstva. Stanovništvo je bilo podređeno isključivo zapovjednicima graničnih područja, a u svojim naseljima podređeni svojim vođama koje su sami birali.

„Ondje je zato prevladavao i seoski kodeks vrednota, zadružni oblik održao se, odnosno lako se uspostavljao kod novih došljaka. Ta dva elementa, pojačavajući jedan drugoga, pospješila su „militarizaciju“, podređivanje privatnog, obiteljskog života potrebama vojne službe.“[29]

Generalno govoreći od ruralnog stanovništva u Vojnim krajinama stvara se poseban tip „seljaka-vojnika“ i on postaje dominantan stanovnik Vojne krajine. Ta svojevrsna militarizacija je rezultat sloma civilne i vojne vlasti na graničnim područjima koja su bila u stalnom ratnom stanju.

4.1. ODNOS IZMEĐU RATOVANJA I MORALA

Moralno i vjersko stanje u Senju i ostalim područjima na kojima uskoci djeluju ne razlikuje se mnogo od situacije u mnogim djelovima Europe koje su bile izložene turskoj opasnosti. Vjerska kriza koja se neminovno odražava i na moralno stanje stanovništva ima svoje unutarcrkvene razloge prvenstveno u pojavi reformacijskog pokreta i reakcije na njega. Pored crkvene vjere stanovništvo je pod velikim utjecajem izvanvjerske tradicije te patrijarhalizma koji je nepisano regulirao pitanje časti, vjere, nevjere ili povjerenja u međusobnim međuljudskim odnosima. Ta „grupna pripadnost“ i međusobna vezanost razvile su se zbog opasnih uvjeta i načina života. Stanje rata se doživaljava kao normalna stvar te je pljačka, ratni plijen, brutalnost i neosjetljivost na patnje neprijatelja, odnosno stanovništva s druge strane, normalan način funkcioniranja. Možemo reći da je savjest potisnuta u drugi plan pred surovim zakonitostima realnog života. Moramo imati na umu da su u tim vremenima državne institucije slabe i nerazvijene. Sva povjerenstva koja bi dobila zadatak istraživati eventualna nedjela su uglavnom završavali na formalnim rezolucijama i dekretima. Centralna vlast nema kontrolu nad nižim činovnicima,

[29] Gruenfelder, Anna Maria: *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevnice“*. Senj.zb.28, 105-128 (2001)., str. 123

dužnosnicima na istaknutim administrativnim položajima te kapetanima na zapovjedim položajima. Običan čovjek ili vojnik u takvim okolnostima nema preveliko povjerenje u centralnu vlast što je rezultat potpunog nedostatka pravne svijesti. Nedostatak pravne svijesti neminovno se odražava i na stanje morala u takvim sredinama. Ostvarivanje vlastitih prava je ovisila prvenstveno o osobnoj spretnosti pojedinca.

„Primanje ili zadržavanje novca ili vrijedne stvari kao „naknade" za usluge još su od srednjeg vijeka bili legitimni izvori prihoda – „regalia".[30]

Može se kazati da su uskoci u svim tim okolnostima kreirali vlastito pravo i vlastiti moral. Za neke kojima su uskočke akcije bile običan pljačkaški pohod za uskoke su bili „pravedan rat protiv neprijatelja kršćana". Zakletva na rat protiv Turaka i njihovih pomagača bez obzira na cijenu je bila jača od osjećaja krivnje, kajanja ili preispitivanja svojih postupaka prema „neprijateljima kršćanstva".

Te problematike se dotiče i Minuccio Minucci u svojim gledanjima na uskoke. „Uskoci su bili kršćanski junaci i nije ih, kao Mlečane, mogao optužiti za pasivnost u borbi protiv nevjernika. Optužio ih je za nasilje upereno protiv kršćana. U tome je imao uporište u ckrvenoj formuli pravednog rata. Prema učenju crkvenih naručitelja svetog Augustina, Grgura Velikog i Tome Akvinskog, kršćani su mogli uzeti oružje u ruke u slučaju pravednog rata (*querra giusta*), a da bi takav bio, morao je biti obrambeni, vođen pod legitimnim autoritetom i bez ratnih zločina. Uskoci su vodili obrambeni rat i pod vlašću zakonitih vladara, ali su u tom ratu počinili zločine, ne samo prema nevjernicima, nego i prema kršćanima."[31]

4.2. NAČIN RATOVANJA

Ratovanje kroz 16.st. poprima svoj oblik, način i vojnu strukturu. Kroz cijeli srednji vijek možemo pratiti dominaciju teško oklopljene konjice kao udarne snage u bitci, koja je odlučivala o pobjedi ili porazu na bojnom polju. Dolazi do povratka važnosti pješaštva koje se naoružava oružjima potrebnim za uspješno provođenje bojnih taktika. Kraljevske vojske doživljavaju značajnu reorganizaciju i promjene u promišljanjima taktike. To se prvenstveno ogleda u ustrojavanju uvježbanih i discipliniranih jedinica strijelaca, samostrijelaca, pješacima s oružjima na motci te vatrenim oružjem. To čini glavno jezgro kako napadačkog tako i obrambenog rasporeda.

[30] Gruenfelder, Anna Maria. *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevnice"*., Senj.zb.28, 105-128 (2001)., str. 117
[31] Vrandečić, Josip. *Zadarski nadbiskup Minuccio Minucci i njegova jadranska misija*. Leykam International. Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu. Zagreb-Split, 2017.god., str. 286

Nepobjedivost osmanskih vojski je također bila utemeljena točno zadanim formacijama s naglaskom na pješački korpus disciplinirane i visokoprofesionalne vojske janjičara. Borbenoj liniji u napadu može parirati samo jednako dobro ustrojena protivnička linija. Samo gusta streličarska ili vatrena paljba može poremetiti protivnički poredak. Sve intenzivnija upotreba vatrenog oružja, posebno topništva, poništila je ubojitu efikasnost borbene taktike zatvorenih pješačkih formacija iz prostog razloga što je tako djelovanje pogubno djelovalo na zbijene pješačke cjeline. Formacije falange se transformiraju u linijski raspored od svega dva ili tri reda mušketa koje u uskoj sinergiji s kopljanicima čine novi bojni poredak. Generalno, način ratovanja u vremenima uskočkih djelovanja možemo nazvati zadanim i formacijskim.

Čovjek koji donosi promjenu i uobličava sve značajke kasnije uskočke borbe i načina ratovanja je kapetan i zapovjednik utvrda Klisa i Senja, Petar Kružić.

„Kroz vojne aktivnosti Petra Kružića, u njegovoj se vojnoj karijeri mogu uočiti dva razdoblja obilježena različitim ratnim taktikama koje je primijenjivao u borbi s Osmanlijama. U periodu su do 1530.god. Kružićevi vojni pohodi bili organizirani na tradicionalan način djelovanja banderijalne kasnosrednjovjekovne hrvatske vojske u oba tipa, ofenzivnom i defenzivnom. Djelovanje je katkad bilo uspješno, ali često obeshrabrujuće neuspješno. U srpnju 1523. je, primjerice, organizirao pohod dvadeset konjanika i tristo pješaka na Sinj, ali je uletjevši u zasjedu obavještenih osmanskih zapovjednika teško potučen i jedva je tu bitku preživio s dvanaestoricom svojih pratitelja brzo se povlačeći prema Klisu. Točno godinu dana kasnije sa svojim se snagama iz Senja istakao pod zapovjedništvom Krste Frankopana u razbijanju opsade i deblokade Jajca, dopremivši u grad nužne namirnice, ratne potrepštine i novac.“[32]

Drugi tip vojnog djelovanja Petra Kružića nastupilo je od 1530.god. kada Kružić usvaja osmansku taktiku pustošenja i pljačkanja neprijateljskog teritorija i primjenjuje je na osmanskim prostorima uokolo Klisa. Neki od pohoda su poduzimani i duboko u neprijateljskom teritoriju.

„Prvi se takav dobro organizirani i višetjedni pohod dogodio u rujnu i listopadu 1530., kad je napao Duvno, porazio lokalne osmanske čete i potom opustošio i oplijenio duvanjski kraj.“[33]

Ako bismo razlagali tip oružja kroz ove dvije faze Kružićevog vojnog djelovanja možemo zaključiti da je u prvom razdoblju korišteno tipično formacijsko naoružanje kršćanskih vojski što bi uključivalo mačeve dvoručnjake, sve vrste koplja, mačeve za ruku i pol, muškete i lake topove.

[32] Jurković, Ivan. *„Velik i osobit razbojnik“ u službi pape- Petar Kružić, kapetan najjužnijeg dijela protuosmanskog obrambenog sustava Hrvatske.* Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Vol.25, Siječanj 2008., str. 156-157.
[33] Ibidem, str.158

Za pretpostaviti je da u drugom razdoblju svog djelovanja naoružanje Kružićevih ljudi je puno lakšeg, mobilnijeg i jednostavnijeg tipa za rukovanje, jer je prodor u neprijateljsku pozadinu zahtjevalo minimum opreme i oružja zbog lakše pokretljivosti. Takvo oružje isključuje prethodno navedeno te bi obuhvaćalo bodeže, pištolje na kremen, ratne noževe (duge i kratke), ratne sjekirice i mačeve za jednu ruku.

Novi način ratovanja koji uskoci primijenjuju od tog vremena zadaju velike probleme i Turcima i Veneciji. Kroz gotovo cijelo jedno stoljeće dvije velike vojne sile ne uspijevaju naći odgovor na uskočke taktike. Uskoci primijenjuju taktiku iznenađenja neprijatelja. Izvode prepade na mjestima gdje ih je neprijatelj najmanje očekivao. Minuccio Minucci pišući o vještini uskoka kaže: „Izgleda da su imali pogodne i vjetrove, i more, i đavole.“[34]

„Generalni providur Dalmacije Ferigo Nani kazao je:“po mom shvaćanju mnogo ih je teško pobijediti, pošto su oni gospodari mjesta i u njihovoj je moći da prime borbu kad hoće.“[35]

Još jedan generalni providur Dalmacije Cristoforo Valier zaokružio je šesdesetogodišnju borbu Venecije između ostalog riječima: „Sve ono što se moglo uraditi pokušano je i sve preduzete mjere za šestedeset godina nijesu uspjele“.[36]

Od završetka Ciparskog rata 1573.godine Venecija je na borbu protiv uskoka trošila dvadesetpet tisuća dukata godišnje. Gomile zlata su umjesto u ekonomiju uložene u protuuskočki projekt. Praktički Venecija trpi dvostustruki gubitak. Jedan je bio ekonomski zbog uskočke pljačke, a drugi zbog izdvajanja velikog novca za borbu protiv istih. U borbi na moru uskočke brzoplovke na vesla (12-16 vesala i posada do pedeset ljudi) su nerješiva zagonetka za mletačke ratne brodove. Vještim manevriranjem po nemirnom moru te plovidbom noću znali bi se nečujno približiti protivničkom brodu i zauzeti ga uz potpuno iznenađenje. Nije bila rijetkost da smjelo i drsko napadnu mletački ratni brod u samom pristaništu. U borbi protiv Turaka u zaleđu uskoci izbjegavaju frontalni sraz sa protivnikom. Svoje akcije poduzimaju u vrijeme koje protivnička strana izbjegava: olujno nevrijeme, vrijeme sjena u sumrak i zoru, okrilje noći. Mjesta koja odabiru za napade su obično teško prohodna i ne dopuštaju protivniku razvijanje u poredak s kojim bi se uspješno branio. Govorimo o prijelazima potoka i rijeka, uskim klancima, putovima omeđenim gustom šumom, mostovima i teško prohodnim terenom. Za cijelo vrijeme uskočkog djelovanja Turci ne uspijevaju istisnuti ni istrijebiti uskočku prijetnju na teritorijima kojima žele ovladati.

[34] Poparić, Bare. *Povijest senjskih uskoka*. Matica hrvatska, Zagreb, 1936.god., str.76
[35] Stanojević, Gligor. *Senjski uskoci*. Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.god., str.39
[36] Ibidem.

Kao uvid u način uskočkog ratovanja navesti ću neke primjere. Jedna od njih je ratna varka s kraja 1604.godine a odigrala se na otoku Ižu. „Sa plijenom u stoci, poklanoj i smještenoj u barkama, neočekivano su se našli blokirani od mletačkih naoružanih barki u jednoj uvali. Pošto se sa svojim barkama nijesu mogli probiti kroz mletačku blokadu, odlučiše da svoje barke preko brda prenesu na suprotnu stranu ostrva. Mali dio uskoka sjedio je oko vatre pjevao i veselio se. Ostali njihovi drugovi zasjekoše oblice od maslinovog drveća, staviše meso po kamenitom putu i na takvu, donekle poravnatu podlogu postaviše oblice i vesla preko kojih provukoše svoje prazne barke i spustiše u more na suprotnu stranu ostrva, a zatim otploviše za Senj.“[37]

Lukavstvo i varka time nije bila završena. Naime, uskoci su ostavili na suhozidu i svoje kape te vrhove štapova namjestili da izgledaju kao puške. Mletački zapovjednik se nije usudio napasti položaj i otkrio je varku tek kad se s pojačanjem od šest stotina ljudi usudio napasti nepostojeće uskoke.



Slika 2.: Uskočke brodice ispred Paga. Giuseppe Rosaccio. 1606., Venetia. Na pikazu otoka Paga u donjem lijevom kutu uskočke brodice napadaju trgovački brod dok na drugoj strani otoka uskočke brzoplovke odvraćaju pažnju mletačkim ratnim galijama koje ih proganjaju.[38]

Još jedan primjer uskočke ratne taktike i lukavstva možemo pronaći u događaju iz druge polovice veljače 1598.godine. Mletački providur je uspio u zaljevu kod Rogoznice blokirati ogroman broj

[37] Ibid. Str. 38
[38] *Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*. Izložbeni katalog. Etnografski muzej, Zagreb. 2021., str.26

od 670 uskoka na 18 brodica. Šibenčani i Turci su s kopna držali blokadu tako da su svi prolazi bili zatvoreni. S morske strane blokadu je držalo devet ratnih galija i 18 naoružanih brodova. Mletački ratni brodovi nisu mogli pristupiti dovoljno blizu zaljevu zbog plićine te su se odlučili na taktiku iscrpljivanja. Međutim, uskoci su imali dovoljno zaliha od prethodnog ratnog plijena te su mogli čekati i držati se na oprezu prema kopnenoj i morskoj strani. „...kad se je pak nevrijeme toliko razbjesnilo, da su bili sigurni, te se neće mletačko brodovlje usuditi da ih progoni, pošto su izdržali trinaest dana blokadu i s morske i s kopnene strane, oni su u 14.noći, u crnoj tami, izvukli sidra, uprli u vesla, isplovili iz zatona, razapeli jedra i umaknuli put Senja."[39]

Venecija je pod oružjem imala veliki broj plaćenika: Talijana, Hrvata i Albanaca. Talijani su uglavnom službovali samo kao posada na galijama. Hrvati i Albanci, pogotovo Hrvati, nisu bili posebno motivirani za borbu protiv sunarodnjaka. I jednima i drugima bio je zajednički oportunizam u svojem vojnom djelovanju, a može se svesti na jednostavnu filozofiju kako što duže ostati živ i sačuvati glavu i kako samu borbu što više izbjegavati. Generalni providur Ferigo Nani donosi jedno od mišljenja o Albancima: „Albanci ne znaju da upotrebljavaju puške. Mještani ih ne mogu očima vidjeti i uvijek su zadovoljniji njihovim porazom nego uskočkim. Suprotno njima, Schiavoni izvrsno rukuju puškama i narod ih ne gleda baš zlim okom i nedostaje im drugo osim odlučne volje da se založe."[40]

Providur Bembo navodi da se od Hrvata ne može očekivati borba protiv uskoka pošto pripadaju istom narodu. „I zato se nikada ne odlučuju da napadaju uskoke, da ne bi napali svoju vlastitu krv."[41]

Najamnička služba Hrvatima i Albancima često je bio samo odskočna daska, odnosno jedan korak do prelaska u Senj i priključenja uskocima. Vidimo da je Venecija u svojoj gotovo stoljetnoj borbi protiv uskoka imala između ostalog i probleme sa angažiranjem motiviranog ljudstva. Najveći problem kako Turcima tako i Mlečanima zadaje taktika i način ratovanja samih uskoka. Iako dobro opremljene i dovoljno velike vojske dviju vojnih sila ne uspijevaju naći odgovor na način ratovanja koji su im uskoci nametnuli. Jedan od najbitnijih elemenata što je tome bilo tako jest svakako i odabir oružja.

[39] Poparić, Bare. *Povijest senjskih uskoka*. Matica hrvatska, Zagreb, 1936.god., str.76
[40] Stanojević, Gligor. *Senjski uskoci*. Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.god., str.40
[41] Ibidem. Str.41

5. ORUŽJE

Za uvid u oružje koje su uskoci koristili najbolje nam mogu poslužiti opisi suvremenika koji su bili na razne načine u dodiru sa samim uskocima. Također nam za rekonstrukciju izvrsno mogu poslužiti crteži, grafike i bakrorezi iz uskočkog doba. Iz priloženih izvora isčitati ću pojedinačno sva oružja koja su uskoci rabili.

Giovanni iz Ferme (*Anonimo*) opisujući uskoke, između ostalog piše; „...oružje senjskog uskoka sastojalo se od lagana mušketa, čorde ili sjekirice, ili pak od buzdovana. Običajno je imao jošte nož ili bodež. Prema tomu, Uskoci, osim barutane, možda i ne imađahu kakvo drugo vojno skladište.“[42]

„Njihovo oružje je puška na kojoj je napravljena jedna rupa na kundaku i vrhu kroz koju provuku kožni remen, toliko dug da pušku mogu nositi o ramenu preko leđa. Drugo oružje je sablja ili sjekira, ili koplje, ili buzdovan.“[43]

Paolo Sarpi opisujući uskoke kaže; „..nijedan od njih ne nosi nikakvo obrambeno oružje, niti šljem ili kacigu, niti zašiljeno oružje. Uostalom nose jednu pušku na točkiće, dosta malu i laku kakva je potrebna onima koji se više uzdaju u noge nego ruke, i jednu sjekiru. Neki od njih imaju još po jedan bodež i sve njihovo oružje je podešeno za pljačku.“[44]

Johann Valvasor pišući o Hrvatima u Beloj Krajini navodi: „Hrvati naoružani sabljama i puškama kreću u boj s takvom vatrom u prsima koju jedino može ugasiti neprijateljska krv. Hrvati u Kranjskoj daju takvu izvanredne vojnike kao i njihovi susjedi i sunarodnjaci stanovnici Hrvatske, čija je ratobornost i vještina jahanja poznata u cijeloj Europi, osobito pak u Osmanskom Carstvu, gdje se boje njihove sablje kao sigurne smrti. U hrabrosti i neustrašivosti valjano ih slijede i naši Kranjski Hrvati.“[45]

Lithglow u već prethodno spomenutom putopisu donosi neposredan i neovisan prikaz uskoka i njihovog oružja iz vlastite proživljene epizode sa uskocima. Krenuo je iz Venecije i prošavši Poreč i Pulu stigao do Kvarnerskog zaljeva.

„Taj Kvarnerski zaliv zalazi pedeset milja u kopno u pravcu sjeveroistoka, na zapadnom delu tesnog ulaza u njega nalazi se Istra, a na istočnom Dalmacija. Na dalmatinskoj strani ulaza u zaliv

[42] Poparić, Bare. *Povijest senjskih uskoka*. Matica hrvatska, Zagreb, 1936.god., str.21
[43] Stanojević, Gligor. *Senjski uskoci*. Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.god., str.30
[44] Ibid.str.32
[45] Vladimir Bernardić, Filip Hren, Dr.sc. Damir Stanić- *Uskoci. Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi.* Izložbeni katalog. Etnografski muzej, Zagreb. 2021., str.50

Mlečani uvek drže po nekoliko galija da bi sprečili upade uskoka. Ispod tog zaliva nalaze se Senj, Gradiška i Novigrad, značajni gradovi Hrvatske. Stanovnici tih gradova i okolnog područja nazivaju se uskoci. To je jedna vrsta snažnih, odvažnih i neustrašivih Dalmatinaca. Njihovo oružje se sastoji od širokih mačeva koji se drže u obe ruke i dugih bodeža; o pojasu nose male štitove, a u rukama duge puške. Oni su neobično hitronogi i na kopnu svakodnevno uznemiravaju svoje susede Turke upadima s kojih donose veliki plen u žitu, govedima i konjima, a na moru su sa svojim fregatama i brigantinima oduvek ometali trgovinu Mlečana u njihovim vlastitim vodama. Veliki gubici koje su ti upadači s vremena na vreme nanosili Mlečanima i druge štete koje su prouzrokovale Turcima u njihovoj trgovini s Venecijom, koja se ranijim mirovnim ugovorom obavezala Turcima da će čuvati sopstveno more od svih upada hrišćana, bio je jedini i neodložan razlog koji je naterao Mlečane da 1616.godine zarate s tadašnjim vojvodom a sadašnjim carem Ferdinandom. Oni su opseli Gradišku, što je za njih bilo vrlo nepovoljno, kako zbog izdataka tako i zbog gubitka ljudstva, jer je taj grad bio dobro utvđen bedemima i snabdeven municijom, a branilo ga je dve hiljade uskoka koji bi često, kada bi im se neprijatelj primakao, izlazili iz grada i jurišali i na konjima i pešice i mnogo puta nanosili napadačima teške poraze. Mletačkim gubicima ja sam dvadeset dana bio svedok, pošto sam na svom drugom putovanju, kada sam se vraćao iz Afrike i putovao u Mađarsku, Moldaviju, Vlašku i Transilvaniju, išao preko tog kraja. I jednog jutra, u osvit dana, video sam kako je osam stotina uskoka, izašavši iz grada, učinilo krvav pokolj nad tri hiljade mletačkih vojnika. Taj deo Hrvatske je izvanredno plodan i obiluje žitom, vinima, stokom i pašnjacima, mada su ga u to vreme razuzdani i obesni vojnici bili strahovito opustošili. Ukupni broj tih uskoka koji su kadri da nose oružje ne prelazi šest hiljada ljudi. Oni su neobično ljubazni prema strancima i ta ljubaznost nije u maloj meri bila ukazana i meni, i to od strane njihovih boljih ljudi, kapetana i zapovednika, a samo zbog sličnosti između reči uskoci i Škoti, mada smem da tvrdim da između ta dva naroda nema skoro nikakve veze.“[46]

Minuccio Minucci u svom o djelu o povijesti uskoka „Povijest Uskoka/ Historia degli Uschocchi“ velik prostor posvećuje sisačkoj bitci. Iz opisa jasno možemo razaznati djelove koji prikazuju uskočko oružje. „...kršćani, ohrabreni neočekivanom srećom, arkebuzama i mačevima sijali su

[46] Kostić, Veselin. *Jedan Škot među uskocima početkom XVII veka.* Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 3 No. 1, 1968.

smrt, stoga su se Turci bacali u nabujalu rijeku. Malo ih se spasilo ili podleglo ranama, a ponajviše utopilo.“[47]

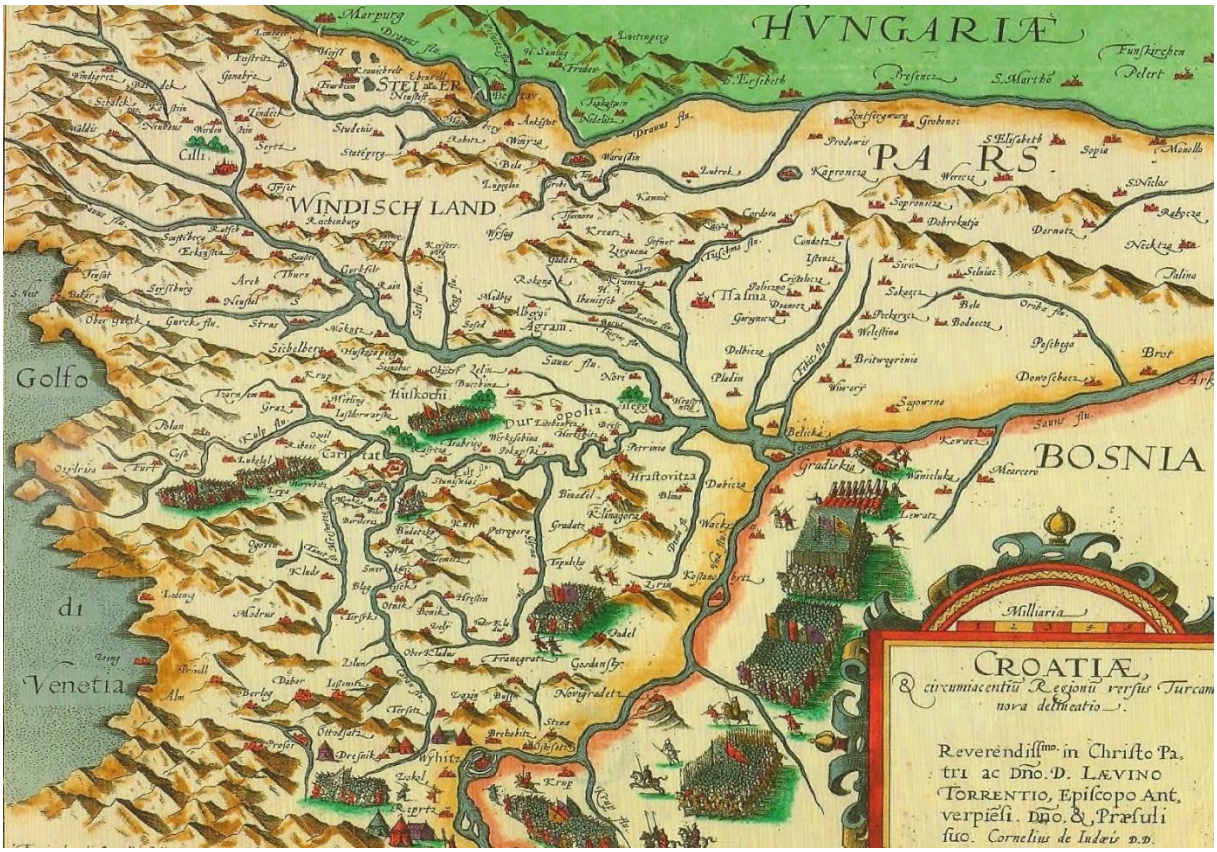


Slika 3.: Sisačka bitka 1593.god.

Slika prikazuje pobjedu kršćanske vojske nad Osmanlijama 22.6.1593.god. Oko 600tinjak uskoka zauzima most na rijeci Kupi i tako Osmanlijama odsijeca odstupnicu. Uskočke vojvode koji su sudjelovali u bitci su: Vraneš Latinčić, Vojo Garapić, Radul Daja Vuković, Ivan Čučić, Vujica

[47] Vrandečić, Josip. *Zadarski nadbiskup Minuccio Minucci i njegova jadranska misija*. Leykam international. Odsjek za povijest filozofskog fakulteta u Splitu. 2017.god.str.289-290.

Popović, Miloš Grubačević i Ivan Čučić.[48] Na slici je prikaz bitke po Johannu Weichard Valvasoru iz 1689.godine.



Slika 4.: Raspored kršćanske vojske u bitci kod Siska 1593.god.[49]

Na slici 2. u lijevom dijelu karte stoji natpis *Huskochi*. Karta je izdana u Den Haagu iste godine kad i bitka.

Minucci opisuje opsadu Klisa i dvoboj-megdan uskoka Miloša s Turčinom Bagorom. Dvoboj nam prenosi Marko Perojević u svom djelu o Petru Kružiću. „Izađe dakle on, praćen pobožnim molitvama vjernih kršćana, te jednim udarcem mača, valjda prvim odsječe neprijatelju jednu nogu (...) no Turčin se nije mogao održati na jednoj nozi, već padne koliko je dug i širok, a u isti mu mah pade oružje iz ruke.“[50]

Ubojstvo Josipa Rabatte je opisano u nekoliko verzija iz kojih ćemo izdvojiti samo odlomke iz kojih se može isčitati oružje korišteno u napadu na Rabattu.

[48] *Hrvati-Ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi.* Izložbeni katalog. Etnografski muzej, Zagreb. 2021., str.21

[49] Slika 2.:Raspored kršćanske vojske u bitci kod Siska 1593.god. preuzeto sa www.uskok-sosice.hr (26.06.2021.), članak *Sisačka bitka 1593.god. i junaštvo kneza Vukovića*.

[50] Perojević, Marko. *Petar Kružić. Kapetan i knez grada Klisa.* Matica hrvatska, Zagreb, 1931.god., str.195

Verzija izvještaja mletačkog nuncija koji piše u Rim:

„(...) Rabatta, kad je uzmaknuo u zadnju svoju sobu, držeći u jednoj ruci pištolj, a u drugoj mač, bio pogođen iz mušketa i oboren na zemlju, a tad su ga sasjekli na komade(...)“[51]

Izvještaj gradačkog nuncija, koji piše u Rim:

„(...) a taj, (Juriša) netom je izašao iz zatvora, bijesan, poteče odmah da nađe Rabattu, koji, spreman da se brani, imao je kada da ispali protiv njega pištolj. Ali jer je tek slabo pogodio Jurišu u stegno, ovaj srne na njega, udari ga sjekirom u prsa, obori ga i u tili čas mu odrubi glavu.“[52]

Verzija sadržana u spomenici Mark'Antun Dominisa između ostalog kaže: „kad su pala vrata, Rabatta ispali pištolj, ali ne pogodi; a tad se postavi u stav obrane s golim mačem i bodežom. Odjeknuše odmah dva hitca iz mušketa, i oba ga pogodiše u prsa; on poklekne i stane izgovarati *Confiteor,* a kad ga je izgovorio, pao je mrtav. Ona paščad odmah navali, a jedan mu čordom odrubi glavu.“[53]



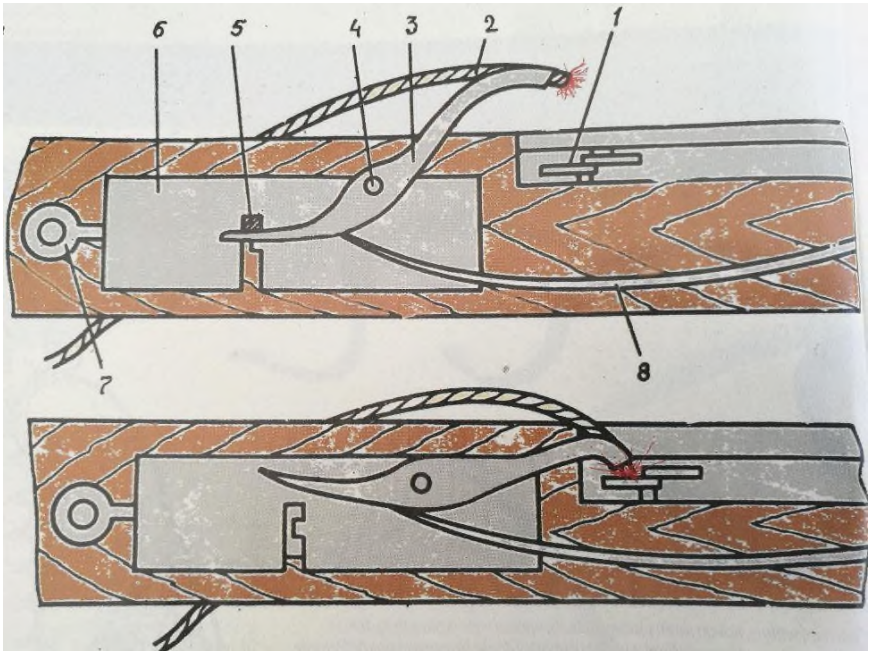
[51] Poparić, Bare. *Povijest senjskih uskoka*. Matica hrvatska, Zagreb, 1936.god., str.50
[52] Ibidem. Str.151
[53] Ibidem. Str.153

Slika 5.: propagandna grafika Paula Rycauta i Giovannija Sagreda koja prikazuje uskočke žene kako piju krv i odgrizaju meso carskog povjerenika Josepha Rabatte[54]

Iz priloženih pisanih izvora uočljivo je da se nazivi i vrste pojedinih oružja često ponavljaju. Osim samih pisanih izvora, kao što smo prethodno napomenuli i slikovni izvori nam mogu nadopuniti predodžbu i uvid u uskočko naoružanje.

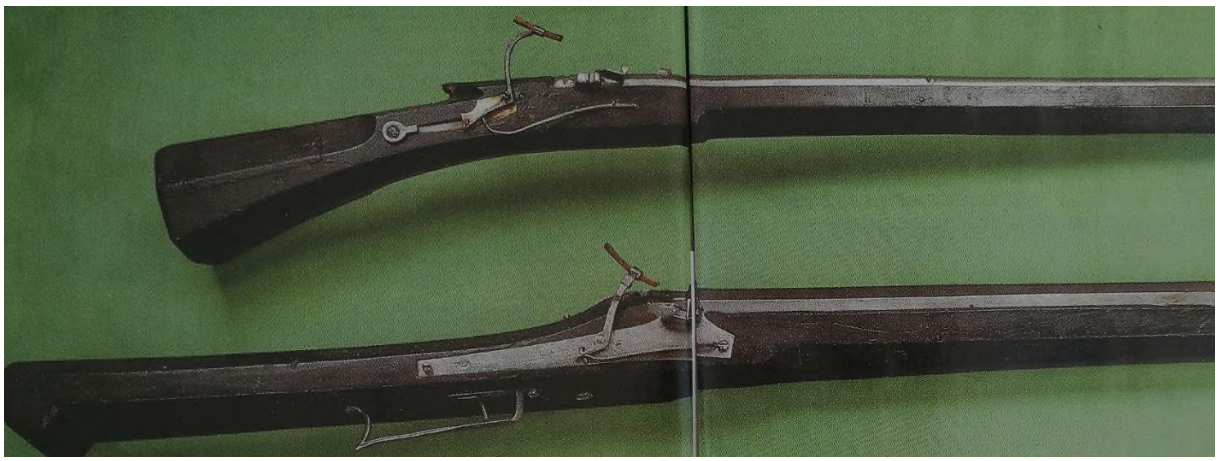
5.1.PUŠKA

Od sredine 16.st. puška je bila najvažnije i najubojitije oružje senjskih uskoka. Bila je dio naoružanja i drugih hrvatskih najamnika, pješaka u Vojnim Krajinama. Po veličini ih možemo podijeliti, zavisno od veličine, u tri skupine. Najmanje su se nazivale *arkebuzama,* srednje velike *caliver*, dok su se najveće puške zvale *muskete*. Najčešći izraz kojeg Mlečani koriste u opisima sukoba s uskocima je arkebuza (it. *arcobuso, archibuso*). U vojničkoj terminologiji arkebuza je naziv za lakopješačku pušku manjeg promjera cijevi te mehanizmom okidanja na fitilj. Svojim izgledom i jednostavnijim načinom uporabe možemo ih razlikovati od teških pješačkih pušaka musketa. Muskete su se koristile u pravilu uz motku s rašljama na vrhu koja je služila kao oslonac. Musketiri su bili elitni vojnici najamnici.



[54] *Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europ*i. Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021. str. 46

Slika 6.: prikaz djelovanja ranog mehanizma na fitilj s vanjskom oprugom o dugmetom kao obaračem. 1.posudica za pripalu s poklopcem; 2. gorući fitilj, korda. 3. željezna serpentina 4. osovina serpentine. 5. željezni klin koji drži serpentinu 6. željezna pločica mehanizma 7. dugme, obarač te 8. vanjska čelična opruga[55]



Slika 7.: dvije tvrđavske puške s mehanizmom na serpentinu. Štajerska izrada, sredina 16.st. Oružarnica u Grazu, inv.br, G 156 i G137[56]

5.2.PIŠTOLJ

Ovo oružje je također u upotrebi od sredine 16.st. Česti su na portretima i slikama hrvatskih velikaša. Uskočke vođe-vojvode, uskočki kapetani te ugledniji i bogatiji ratnici su bili naoružani s pištoljima.

Pištolji tog vremena u terminologiji imaju naziv *pištolj na kola*. Najjednostavnije rečeno sistem na kolo bi značio da je mehanizam za opaljenje imao oprugu koja bi se navijala, odnosno natezala. Pri otpuštanju opruge kremen bi trenjem stvarao iskre koje bi zapalile barut za pripalu.

U svezi s vatrenim oružjem koje spominjemo treba naglasiti jednu napomenu. Iako je vatreno oružje tog doba bilo ubojito ono nije bilo posebno precizno. Njegova kvaliteta je dolazila do izražaja tek u bliskoj borbi. Efikasnost vatrenog oružja na većoj udaljenosti je dolazila do izražaja tek kad bi se formirala usmjerena gustoća paljbe. To se postizalo formiranjem plitke formacije

[55] Aralica, Tomislav. *Oružje senjskih uskoka*. Vojna povijest. Srpanj 2018., str. 10
[56] Ibidem

strijelaca sa što većim brojem cijevi (kao izvrstan primjer može poslužiti fragment bitke kod Siska koju smo prethodno spominjali).



Slika 8.: Časnički pištolj s mehanizmom na kolo. Proizvodnja Ferlach oko 1600.god. Mehanizam na kolo s vanjskim kotačem ukrašen gravurama. Zbirka Brkić.[57]

5.3. ČORDA – KORDA

Izvorno značenje riječi korda odnosi se na jednosjekle noževe, a ponekad i sablje. U vremenu kojim se bavimo korda označava oružje koje je prijelazni oblik između mača i noža. Zbog jednostavnosti izrade često su bile rad lokalnih kovača i njima su često bili naoružani pripadnici nižeg sloja. U vojnoj terminologiji ih poznajemo pod nazivom ratni nož ili veliki ratni nož (njem. *kriegsmesser*, *grosse messer*, *bauernwehr*). Dužina kordi se kretala od 40 cm pa na više. Početkom 16.st. korde narastaju na duljinu sablje i mača, nerijetko i duže pa postaju oružjem kojim se barata objema rukama. Postaje često oružje vojnika najamnika i zamjena maču. Iz kordi su se razvile sablje, za nas posebno interesantne husarske sablje hrvatsko-ugarskog tipa.



[57] Ibid. str.29

Slika 9.: *Lange Messer*, oko 1510.god.[58]

5.4. RATNE SJEKIRE

Borbene sjekire 16. i 17.st. ne možemo tipološki jasno prepoznavati i svrstavati u neke određene skupine. Ipak, pouzdano ih možemo povezati s hrvatskim vojnicima- *haramijama*. Nalazima je zajedničko elegantno izduljeno sječivo s jedne i čekić s druge strane. Od običnih sjekira se razlikuju po ergonomiji. Obličje im je bilo manje kao i težina da bi bile pogodne za blisku borbu.





Slika 10.(lijevo): Vojnik s mletačke galije, bakrorez Cesarea Veccelija, 1590. Prikazani galiot naoružan je bojnom sjekirom i kordom

Slika 11. (desno): vojna sjekira, zapadna Europa, 17.st.[59]

[58] *Ubojito oružje. Hladno oružje na području Hrvatske.* Muzej hrvatskog Zagorja. Gornja Stubica 2003.god., str.31
[59] *Hrvati- Ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*. Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021., str.41

5.5.RATNI ČEKIĆ – NADŽAK

Ratni čekić je oružje namijenjeno prvenstveno za proboj oklopljenog protivnika. U uporabi još od 14.st. njegovu primjenu nalazimo i kod uskoka. To je oružje na kratkoj motci koje s jedne strane ima zašiljeni kljun s funkcijom probijanja oklopa. Na suprotnoj strani je mlat – čekić namijenjen za udaranje, kojim su se mogle nanijeti ozbiljne unutarnje ozljede tijela ispod kacige ili prsnog oklopa. Nadžak nalazimo i u orijentalnoj i europskoj izvedbi. Iako različitog podrijetla mjesta izrade u osnovi ih je teško razlikovati jer su izgledom jako slični.





Slika 12. (lijevo): osmanski nadžak iz Senja, 16.-17.st. Hrvatski povijesni muzej, Zagreb[60]

Slika 13. (desno): Hrvatski plemić, bakrorez Cesarea Veccelija 1590.god. Prikazani ratnik naoružan je ratnim čekićem i husarskom sabljom hrvatsko-ugarskog tipa.[61]

[60] *Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi.* Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021. Str.43

[61] Ibid., str.42

5.6. BUZDOVAN

Buzdovan je vrsta oružja na kratkoj motki koji ima malu mjedenu, brončanu ili željeznu kruškoliku glavu razdijeljenu na rijeđe ili gušće uzdužno poredana *pera*. Još od prapovijesnog vremena buzdovan je oružje namijenjeno za udaranje, a spomenuta glavica je bila raspoređena i oblikovana na način da zada ozbiljne ozljede.





Slika 14. (lijevo): Buzdovan iz Senja, 17.st. Buzdovan je sredinom 19.st. u Senju pronašao osnivač HPM Mijat Sabljar. Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

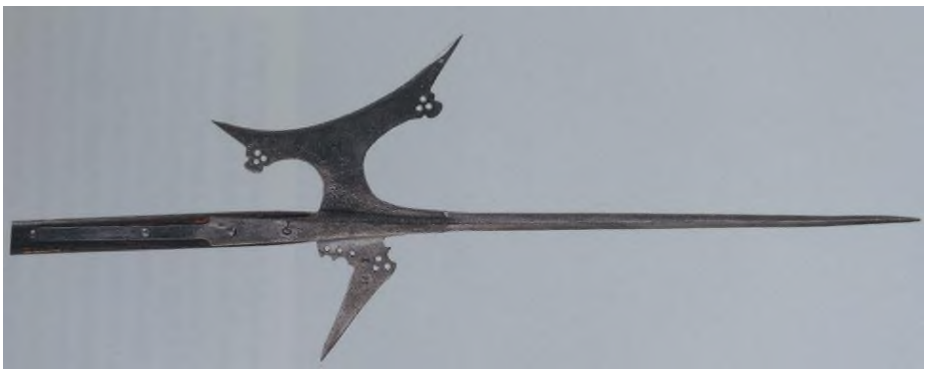
Slika 15. (desno): Schiavone, bakrorez Cesara Vicellija 1590.god. Dalmatinski plemić nosi buzdovan kao statusni simbol. Naoružanje mu upotpunjuje sablja ili korda.[62]

Borbena sjekira, buzdovan i nadžak vremenom gube borbenu vrijednost. Postaju simbol statusa u vojnoj hijerarhiji i oznaka viših zapovjednika. Iz ovih oružja je kao simbol zapovijedanja nastala generalska palica.

[62] *Hrvati- Ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*. Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021. Str.44

5.7. HELEBARDA

Helebarda je riječ njemačkog porijekla, a sastoji se od riječi *helm* ili *halm* u značenju motka i *barta* ili *barda* kao naziv za sjekiru. Sastoji se od ubodnog šiljka, sjekirice i kljuna iskovanih u jednu cjelinu te je sa dugim šinama nasađena na dužu drvenu motku. Izvorno je to oružje švicarskih pješaka koji su je počeli koristiti u 14.st. kao oružje u borbi s oklopljenim protivnicima. Izraženi vršak na koplju je služio za ubod, a sjekira za rasjecanje. Na suprotnoj strani od sjekirice je kljun kao treći sastavni dio helebarde. Njegova prava funkcija je bila zahvatiti konjanika, zakvačiti se bilo gdje za oklop ili dio opreme te ga povući s konja ili eventualno rasparati konjski trbuh. Na ilustracijama iz vremena uskočkog djelovanja na gotovo svakoj uskočkoj brodici možemo naći prikazanog uskoka koji u rukama drži helebardu pa sa sigurnošću možemo kazati da je od strane uskoka helebarda prihvaćena kao efikasno i funkcionalno oružje u pomorskim prepadima.



Slika 16.: Helebarda iz Islama grčkog, Venecija, druga polovica 16.st. Hrvatski povijesni muzej, Zagreb.



Slika 17.: Helebarda s dugim bodilom. Pankraz Taller, Austrija, kraj 16.st. Na temelju velikih državnih narudžbi dvije radionice iz Gornje Austrije Pankraz Taller i radionica Petera Schreckeisena izradile su na tisuće helebardi i kopalja. Tim oružjem snabdjevene su sve utvrde i

tvrđave na pograničju između Habsburške monarhije i Osmanskog carstva. Hrvatski povijesni muzej. Zagreb.[63]



Slika 18.: Uskoci ispred Senja, početak 17.st. Bakrorez frankfurtskog novinskog ilustratora Georga Kellera iz 1617.god. Bakrorez je precizan i pun detalja za koje se zna da ih je Keller morao crtati po predlošcima očevidaca. Na krmi stoji zastavnik sa zastavom nadvojvode: crnim dvoglavim orlom na žutom polju. Na krmi je i po jedan uskok naoružan helebardom dok drugi svira u diple s mihom ili trubi na trubi.[64]

[63] Ibid. str. 38-39.

[64] *Hrvati- Ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi.* Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021., str. 37

5.8. SABLJE

„Sablja za razliku od mačeva koji rasjecaju i ubadaju, odsjeca širokim potezom. Dok je za mač važnija njegova masivnost, jer težina doprinosi funkciji rasijecanja, kod sablje je obrnuto jer je ona oružje izrazito napadno i brzog rukovanja. Sablja je prvenstveno konjaničko oružje koje je u europski prostor stiglo iz Azije provalama stepskih plemena koji su najvećim dijelom bili laki konjanici.“[65]

Sablje su krajem 16.st. i početkom 17.st. bile uobičajeno oružje hrvatsko-ugarskih konjanika – *husara*, ali dijelom i pješaka *haramija* pa možemo pretpostaviti da su bile i dio naoružanja u kapetanijama u kojima su služili uskoci.



Slika 19.: Najljepša husarska sablja ugarsko-hrvatskog tipa 16. i 17.st. koja se čuva u hrvatskim zbirkama, a ujedno i jedna od najljepših na svijetu. Čuva se u Muzeju grada Šibenika. Sablja je izrađena početkom 17.st. Oprema sablje je izrađena od srebra. U desnom kutu je detalj rukohvata.[66]

[65] Kovač, Mario. *Ubojite oštrice*. Muzeji Hrvatskog zagorja. 2006.god. str.21
[66] Aralica, Tomislav. *Oružje senjskih uskoka*. Vojna povijest. Srpanj 2018., str. 20-21.



Slika 20.: Hrvat, barkorez Cesarea Veccelija, 1590.god. Hrvat na bakrorezu naoružan je sabljom koja viri ispod kaputa. Zanimljiv je način šišanja odnosno brijanja glave na kojoj je na vrhu ostao samo perčin (takav opis možemo pronaći u zapisima Giovannija iz Ferme – *Anonima*).[67]

5.9. MAČ

[67] *Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi.* Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021., str.36

Mač je oružje za borbu na distanci odnosno poluodstojanju. Njegova prvenstvena funkcija je rasjecanje, a sekundarna ubod. U principu je to masivnije oružje od sablje. Njegova težina doprinosi funkciji rasjecanja i nanošenja težih ozljeda. Ako promatramo razvoj mača na europskim prostorima mač doživljava svojevrsnu evoluciju i promjene ovisno o načinu ratovanja. Mač je oduvijek bio oružje većeg ugleda i djelotvornosti. Način kovanja i izrade mača je bio kompleksan, dugotrajan, a samim tim i skuplji proces od izrade ostalih oružja kao što su bili noževi, korde ili bojne sjekire. Mačeve su uglavnom mogli priuštiti imućniji vlasnici tj. ugledniji ratnici. Mačevima su zasigurno bili naoružani uskočki vojvode i kapetani. U vremenu uskočkog djelovanja možemo naići na nekoliko vrsta mačeva koji su bili u vojnoj uporabi.



Slika 21.: Uskočki vojvoda, bakrorez Cesarea Veccelija, 1590.god. Uskok je naoružan mačem ravnog sječiva. Ispod kaputa nosi pancirnu košulju s rukavima.[68]

5.9.1. SPADE SCHIAVONESCHE

[68] *Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi.* Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021., str.32

Njihov naziv ukazuje na poveznicu s istočnom obalom Jadrana, ali to se sigurno ne odnosi da su porijeklom ili izradom sa istočne obale Jadrana. Naziv govori da su ovim oružjem bile naoružane postrojbe najamnika iz Dalmacije u mletačkoj službi. Iz ovog oružja je dodavanjem zaštite za šaku razvijena i nastala vrst mača pod nazivom *schiavona*.





Slika 22. (lijevo): Mač spada schiavonesca, Venecija, 1480.god. U kanalu vidljiva srebrna ornamentika i natpis *Sosmenrsos* (lat. Spasenje za sve ili Svemogući spasitelj). Ukupna dužina 105 cm.[69]

Slika 23. (desno): Uskok, Cesare Vecceli, Venecija 1598., lik uskoka je prikazan odjeven u pancir košulju preko koje je prebačen kaput (dolama) širokih rukava, a na glavi kapa s perom ždrala te mačem o lijevom boku.[70]

5.9.2. SCHIAVONA

[69] Kovač, Mario. *Ubojite oštrice*. Muzeji Hrvatskog zagorja. 2006.god., str.27
[70] Borčić, Goran. *Muzej grada Splita. Zbirka oružja*. Split, 2012. god., str.31,33

Dodavanjem zaštitnih prečki u obliku stiliziranih listova i grančica na križnicu nastala je prepoznatljiva željezna košarica koja je borcu pružala odličnu zaštitu šake i podlaktice. Ovaj mač ostaje u upotrebi punih 250 godina (do kraja 18.st.). *Schiavone* je oružje mletačkih najamničkih i dobrovoljačkih postrojbi regrutiranih od dalmatinskog i morlačkog stanovništva iz područja uz tursku granicu. Kako su njima naoružani većinom domaći ljudi, u svojoj dugoj vojnoj upotrebi su postali i dio priobalnog folklora (ples od boja kumpanije iz Blata na Korčuli ili Moreška).





Slika 24. (lijevo): Schiavona s jednorednom mrežastom košaricom, Venecija, oko 1650. Zbirka Brkić.

Slika 25. (desno): Schiavona s rebrastom košaricom, Venecija, oko 1600. Zbirka Brkić.[71]

[71] *Hrvati- ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*. Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021., str.34





Rekonstrukcije ilustratora izgleda uskoka po opisima suvremenika iz dostupnih izvora.

Slika 26. (lijevo): Prikaz uskočkog ratnika[72]

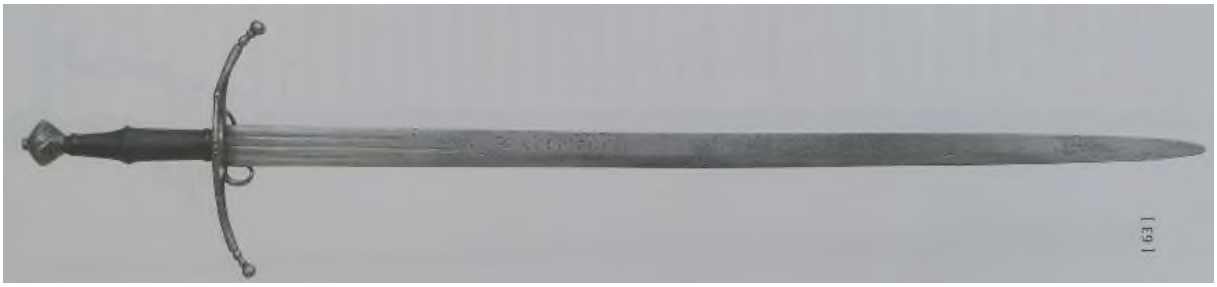
Slika 27. (desno): Ilustracija Zvonimira Grbašića [73]

[72] Gigante, Silvio. *Venezia e i pirati del mare adriatico*. Dario de Bastiani editore. Vittorio Veneto 2010., str. 142
[73] Zvonimir Grbašić: Uskok. Muzej Sv. Ivan Zelina

5.9.3. MAČ ZA RUKU I POL

Vrlo je malo radova koji su obrađivali temu uskočkog naoružanja (iznimka je rad gospodina Tomislava Aralice u stručnom časopisu „Vojna povijest“). Dosadašnji radovi ne spominju mač za ruku i pol kao dio uskočkog oružja. Međutim izvjesno je da je to oružje možemo pridodati temi kojom se bavimo. Borbena vrijednost dvoručnih oružja u 16 st. je na zalazu jer ga potiskuje vatreno oružje i drugačiji način ratovanja. Naziv „ruka i pol“ proizlazi iz načina rukovanja. Mačevi su duljine do 130 cm i težine do 2 kg. Rukohvat tj. drška mača je karakteristična. Ona se od križnice lagano proširuje da bi se za širinu pola šake od glavice (jabuke) vidljivo suzila. Mačem se rukovalo jednom rukom, ali kod preciznijeg usmjeravanja udarca bi se jabuka mača prihvaćala drugom rukom (za dešnjake lijevom) time pojačavajući snagu zamaha namijenjenog rasjecanju ili probojnosti uboda. Vrlo je vjerojatno da su ovi mačevi zbog svoje ubojitosti i kvalitete izrade još uvijek bili zanimljivi, pogotovo što su oklopi i žičana zaštita još uvijek u širokoj upotrebi. Oružje je zahvalno kako za napadnu ulogu u frontalnom srazu, tako i u obrambenoj ulozi na zidinama pri neprijateljskoj opsadi. Širokim horizontalnim zamasima se efikasno moglo sjeći više protivnika ukoliko bi se popeli do kruništa bedema.

Uz svoju funkcionalnost mač je plijenio pažnju i ljepotom izrade. Vlasnik je ovim mačem izazivao respekt jer je bilo poznato da ovaj mač zahtjeva cjeloživotnu vježbu i obuku. Mač je predstavljao i statusni simbol ratnika jer je izrada oružja bila kompleksna i skupa, te ga niži slojevi u pravilu nisu mogli priuštiti. Mačem su sasvim izvjesno mogli biti naoružani uskočki kapetani i ugledniji vojskovođe.



Slika 28.: Mač za ruku i pol, Njemačka, 1520-50., na sječivu su nevješto ukucani nečitki arapski znakovi (mač je vjerojatno bio plijen Turaka). Ukupna dužina 125,5 cm.[74]

[74] Kovač, Mario. *Ubojite oštrice.* Muzeji Hrvatskog zagorja. 2006.god., str. 49





Slika 29. (lijevo): prikaz uskočkog kapetana Ivana Lenkovića (umro 1569.god.) na nadgrobnoj ploči. O lijevom boku jasno je vidljiv mač za ruku i pol.

Slika 30. (desno): cjelovita ratna oprema prikazana na nadgrobnoj ploči Franje Tahyja (1526.-1573.). Uz buzdovan koji drži u desnoj ruci u lijevoj ruci drži mač za ruku i pol.[75]

[75] *Zbirka oružja i vojne opreme u Muzeju seljačkih buna*. Muzej Hrvatskog zagorja. Gornja Stubica 2006., str.33

6. USKOČKO NASLIJEĐE

Što je bilo s uskocima nakon okončanja „uskočkog rata“ i njihovog rasformiranja kao vojne formacije? Uskoci kao dio krajiških posada više ne egzistiraju pod tim imenom. „Uskoci su preseljeni u unutrašnjost Hrvatske krajine oko Otočca, Brinja, Karlovca. Dio odlazi na posjede obitelji Zrinski, dio je naseljen oko Učke u Istri: Pićan, Tinjan, Sveti Petar u šumi, Pazin i okolicu grada Vodnjan.“[76] Mjesto koje je najviše naseljeno uskocima i koje je svojevrstan sinonim za uskočki zavičaj je Žumberak. To je gorsko područje između Karlovca i granice sa Slovenijom. Doseljavanje uskoka na Žumberak je započelo još početkom 16.st. kada odlukama carskog dvora prebjezi dobivaju male posjede u zamjenu za vojničku službu.



Slika 31.: Stari grad Žumberak, Johann Weichart Valvasor, grafika 1689.god.[77]

Uskočki duh i tradicija u današnjem vremenu vjerojatno nigdje ne živi tako vidljivo kao u tom kraju. Žumberčani i danas čuvaju i njeguju tradiciju svojih predaka. Mnoge obitelji posjeduju rodoslovlje unatrag sve do prvih predaka koji su doselili u taj kraj. Uskoci nakon rata za Gradišku

[76] *Hrvati- ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*. Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021., str. 46
[77] Ibidem., str. 49

većim dijelom ostaju u carskoj vojnoj službi i služe u raznim postrojbama, poglavito u Tridesetogodišnjem ratu koji je započeo netom prije njihova preseljenja. Primjere očuvanja prvenstveno vojne tradicije žumberačkih uskoka možemo vidjeti kroz nekoliko primjera.

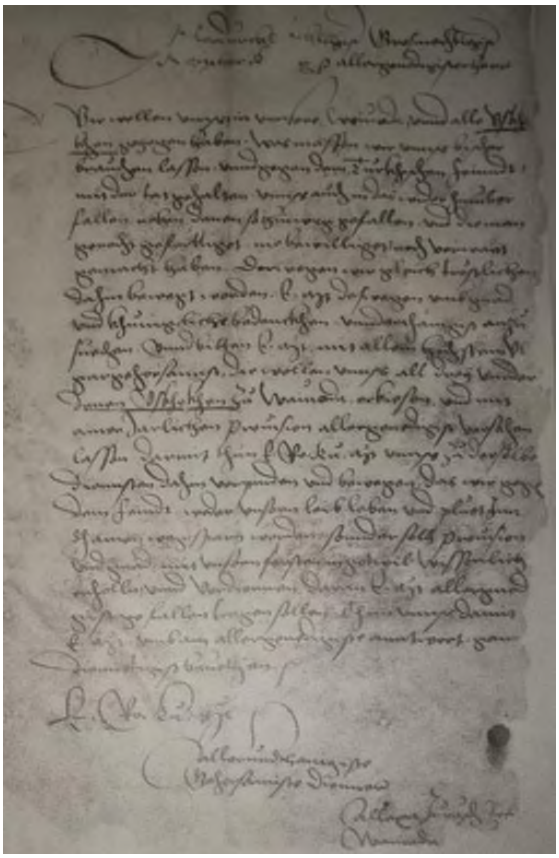
Uskočka plemićka i časnička obitelj Badovinac podrijetlom je iz Senja čije ime možemo naći na popisu senjske vojne posade u tvrđavi Nehaj iz 1551.god.[78] Vraneša Badovinac, vojvoda senjskih uskoka dobio je zbog vojničkih zasluga carsko plemstvo i grb od cara Maximilijana II. u Beču 23.11.1567.god. Uz njega kao uskočke vojvode iste godine austrijsko plemstvo su dobili Radonja Bastašić, Radić Vignjević, a nešto kasnije 1569.godine carsko austrijsko plemstvo su dobile uskočke vojvode: Juraj Batalović, Silvester Jurić, Vice i Vuksan Marinković, Ivan Heraković, Vuk Višesavić, Gašpar i Radman Vučetić. Još ranije zbog isticanja u borbi s Turcima i Mlečanima privilegije su stekli i obitelji: Hranilović, Gvozdanović, Predović i Smičiklas (zgodno je spomenuti da je poznati hrvatski povjesničar Tadija Smičiklas iz spomenute obitelji).

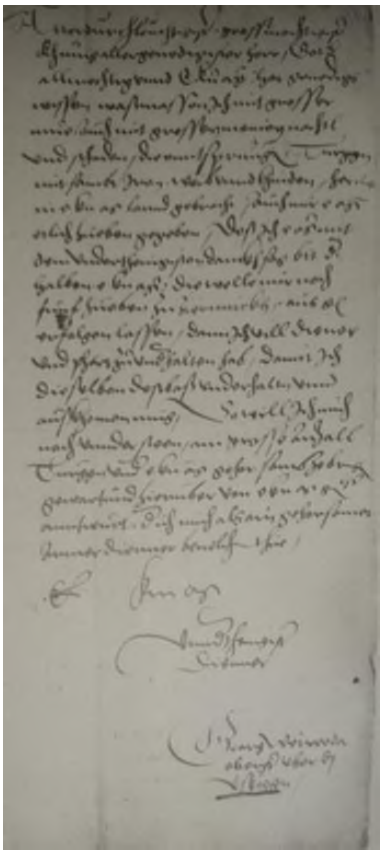
Marko Rajaković, iz uskočke obitelji Rajaković, posjedovao je od 1492.god. do 1520.god. Ogorje ispod Svilaje u Dalmaciji[79]. Markov sin Milak je kao uskok preselio u Žumberak. Milak Rajaković od Ogorja dobio je 6.6.1535.god. od kralja Ferdinanda I. mali lenski posjed u Žumberku kod Budinjaka. Jedan od njegovih nasljednika Petar, osobito se odlikovao u Tridesetogodišnjem ratu i bio je od 1633. do 1644.godine carski pukovnik. Jedan od kasnijih nasljednika Tadija služio je kao kapetan u slunjskoj graničarskoj pješačkoj pukovniji na ratištu u Šleziji protiv Prusa te je umirovljen 1770.god. zbog teškog ranjavanja. Tadijin sin Marko služi kao poručnik u ogulinskoj pukovniji te se ističe u ratnim pohodima protiv Turaka. Markov sin Leopold završava vojnu akademiju u Beču. Kao kapetan se borio u bitci kod Leipziga protiv Napoleona. Umirovljen je 1849. god. kao feldmaršal. Njegov sin Emil 1834.god. dobiva čin kapetana u pješačkoj pukovniji. Dobrovoljno se kao kapetan borio na strani Unionista u američkom građanskom ratu. 1865.god. odlazi u Urugvaj i zbog zasluga u borbama protiv Paragvaja dobiva čin pukovnika. Po izbijanju austrijsko-pruskog sukoba 1866.god. vraća se u Austriju i stavlja se na raspolaganje carskoj vojsci. Emilov sin Emil II. postao je konjanički kapetan 1916.god. i odlikovan je zbog dobrog držanja na talijanskoj fronti. Njegov sin Emil III. je u Grazu završio za doktora tehničkih nauka. Objavio je preko 60 tehničko-znanstvenih radova i kao izumitelj i znanstvenik prekinuo obiteljsku vojničku tradiciju dugu preko 400 godina.

[78] Prof. Ljubović, E. *Žumberačka uskočka obitelj Badovinac.* Preuzeto sa < http://uskok-sosice.hr/zumberacka-uskocka-obitelj-badovinac/> 30.8.2021

[79] *Žumberačka obitelj Rajaković.* Preuzeto sa < http://uskok-sosice.hr/zumberacka-uskocka-obitelj-rajakovic/> (30.8.2021.)

Kao major husarske pukovnije u Karlovcu, Vid pl. Gvozdanović i njegovi rođaci dobivaju potvrdu o vlasništvu nad postojećim posjedima. Carica Marija Terezija je to učinila 31.12.1770 godine i iz nje se vidi kako je austrijski car Ferdinand I. izdao 1535.godine darovno pismo Resanu Šišmanoviću za posjed u Grabru. Šišmanovići su se kasnije prozvali Gvozdanovići. Zbog mnogobrojnih vojnih zasluga Vid Gvozdanović došao je do čina feldmaršala, nagrađen najvišim vojnim odlikovanjima i dobiva titulu baruna.[80]





Slika 32. (lijevo): Molba vojvode Alekse Juraša caru, kraj 1530. Vojvoda Juraš moli cara da njega i još dvojicu neimenovanih osoba imenuje uskočkim vojvodama te da im se dodijeli godišnja provizija.

Slika 33. (desno): Molba zapovjednika uskoka caru. U travnju 1538.god. Juraj „zapovjednik nad uskocima“ moli da mu se dodijeli još pet parcela zemlje kako bi lakše mogao uzdržavati „mnogo ljudi i konja“

koje ima pod sobom.[81]

[80] Predović, M. *Žumberački kalendar(1967. i 1968. god.)* Preuzeto sa <uskok-sosice.hr> (30.8.2021)

[81] *Hrvati –ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi*. Izložbeni katalog. Etnografski muzej. Zagreb. 2021., str. 20

Kao posljednji u nizu mnogobrojnih primjera vojne tradicije navest ćemo u kratkim crtama životni put Janka Šajatovića. Rođen je 1624.godine u Žumberku u uskočkoj obitelji Šajatović koja je bila pripadnik vojnog plemstva.[82] Služio je između ostalog i pod vodstvom grofa Petra Zrinskog. 1660.godine prelazi kao pripadnik tjelesne garde hrvatskih konjanika (Leibgarde Kroatenzu Roβ) u službu saskog izbornog kneza Johanna Georga II. Na popisu pripadnika je zapisano da dolazi iz Žumberka u Hrvatsku te da je došao na dvor u službu sa dva vlastita konja. Ratovao je sa saskom vojskom diljem Europe. Sam izborni knez Johann Georg III. predvodio je lijevo krilo kršćanske vojske u odlučujućoj bitci kod Kahlenberga 1683.godine kad je razbijena osmanlijska opsada Beča, a Janko Šajatović je jahao uz bok kneza. 1691.god.izborni knez je dodijelio svom vjernom vojniku plemstvo, zemljište te poljoprivredni pogon sa pripadajućim mlinom i pivovarom. Zanimljivo je da je nakon smrti izbornog kneza Šajatović kao katolik predvodio pogrebnu povorku za svog pokojnog protestantskog zapovjednika. Janko kao Johann Von Schadowitz nadimkom Krabat (Hrvat) je inovacijama i brigom poboljšao život lokalnog protestantskog stanovništva, lužičkih Srba, koji su ga zbog dobrih djela cijenili kao zaštitnika i gospodara u sjeni. Još za života prerasta u legendu da bi nakon njegove smrti o njemu bile pričane fantastične priče u kojima Janko poprima nadnaravna obilježja. Legenda o njemu se u istočnom djelu Njemačke zadržala do današnjeg dana. Osoba Janka Šajatovića poslužila je za nekoliko romana, kazališnih predstava, dječjih opera, baleta i crtanih filmova. Lik Krabata koristi se kao ime ili zaštitni znak za različite domaće proizvode, turističke objekte, događanja i tome slično. Krabat umire u visokoj starosti od 80 godina. Kao jedini katolik u inače protestantskom kraju pokopan je u maloj katoličkoj crkvi u Wittichenauu kamo je svaki dan dolazio na molitvu prelazeći desetke kilometara. Stanovnici i protestantski svećenik dan danas brinu o Krabatovoj grobnici i živo čuvaju uspomenu na njega.



[82] *Žumberačke uskočke vojskovođe*. Preuzeto sa < http://uskok-sosice.hr/zumberacke-uskocke-vojskovode/> (30.08.2021.)

Slika 34.: plakat jednog od mnogobrojnih događanja u istočnoj Saskoj koji se odvijaju pod Krabatovim imenom



Slika 35.: Krabat kao dio dječje njemačke lektire[83]

Primjer uskočke ostavštine koja je prešla naše granice možemo pronaći i u novija vremena dobu. Kurt Schäber (1887.-1959.) piše 1941.god. priču *Zora riđokosa* (njem. *Die rote Zora und ihr bande*). Radnja se odvija u suvremenom Senju 30-tih godina 20.st. Priča prati grupu djece koja se nadahnjuju starim pričama o uskocima. Pisac je zbog zamjeranja nacističkom režimu emigrirao u Švicarsku gdje se nastanio i napisao svoj rad. Švicarski federalni ured za ravnopravnost žena utemeljio je godišnju nagradu „Zora riđokosa" koja se od 1991.god. do 2006.god. dodijeljivala za najbolje djelo namjenjeno mladeži. U Hrvatskoj je djelo na daskama uprizorio Rene Medvešek 2017.god. u zagrebačkom kazalištu Trešnja.

U Domovinskom ratu jedna postrojba za specijalne namjene u Slavoniji je nosila naziv Samostalna uskočka satnija.[84] Zanimljivo je da su djelovali na neprijateljskom teritoriju uključujući i teritorij Srbije.

[83] Preuzeto sa < https://m.vecernji.hr/kultura/uskok-kojem-se-klanjaju-nijemci-dio-je-njihove-lektire-i-o-njemu-snimaju-filmove-a-hrvati-o-njemu-ne-znaju-nista-1375934> Večernji list., 28.8.2021

[84] Preuzeto sa <https://hr.wikipedia.org/wiki/Samostalna_usko%C4%8Dka_satnija> 26.08.2021

2020.godine u produkciji HRT-a realiziran je serijal „Doba uskoka“ u režiji Domagoja Božidara Burića, koje ćemo uskoro imati priliku gledati na malim ekranima, a u formi cjelovečernog filma je već prikazan u kinima.

Navedeni primjeri nam govore kako su uskoci, iako sišli s povijesne scene, ostali u kolektivnom sjećanju sve do današnjih dana.

7. ZAKLJUČAK

Analizirajući i razmatrajući naoružanje i opremu uskoka u razdoblju od početka 16.st. do početka 17.st. možemo doći do nekoliko spoznaja. Uskočko naoružanje nam govori općenito o opremljenosti kršćanskih vojski tog doba. Suprotno nekim neargumentiranim tvrdnjama koje nemaju povijesnu osnovu i na tragu su predaje, uskoci definitivno nisu bili neopremljeni odmetnici koji su bili oskudno opremljeni zarobljenim neprijateljskim oružjem. Možemo kazati da su s vojnog gledišta bili potpuno i kvalitetno naoružani. Uskočki način života, njihovo odrastanje uz oružje koje je počimalo još od rane dobi, činio ih je već u startu predodređenim vojnicima. Promjenom u načinu ratovanja, razvojem oružja kroz cijelo jedno stoljeće, uskoci su kao takvi mogli brzo odgovoriti. Borbeno djelovanje i akcije su određivale „izbor“ oružja koje su koristili. Način ratovanja se razvijao od gerilskog, koje je uključivalo prodor u neprijateljsku pozadinu, pa sve do obrambenih djelovanja kao što su bedemske obrane. U ovom periodu možemo isčitati sraz dvaju oružja; zapadno-europskog prema osmanskom i međusobni sraz kršćansko-europskog oružja. Vojno gledajući uskoci mogu poslužiti kao primjer kako dobro uvježbana, obučena i visoko motivirana vojska može uspješno i dugotrajno iscrpljivati puno nadmoćnijeg neprijatelja. Uskoci, u pravilu malobrojni, nisu mogli dobiti rat, ali su mogli preokrenuti ishod svake bitke.

8. LITERATURA

Aralica, Tomislav. *Oružje senjskih uskoka*. Vojna povijest. Srpanj, 2018.

Borčić, Goran. *Muzej grada Splita. Zbirka oružja*. Split, 2012. god.

Bouwsma, William J. *A usuable past: Essays in European Cultural History. The Venecian Interdict and the Problem of Order*. Berkeley: University of California press, 1990.god.

Bracewell, C.W. *Žene kod Uskoka*: *Književni likovi i stvarnost*. Senjski zbornik. Vol.17, No.1., str.177-186., 1990.god.

Bracewell, C.W. *Senjski uskoci. Piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*. Barbat, Zagreb, 1997.

Gigante, Silvio. *Venezia e i pirati del mare adriatico*. Dario de Bastiani editore. Vittorio Veneto 2010.

Gruenfelder, Anna Maria: *Senj i rat protiv uskoka*. Senjski zbornik 24, 49-84., 1997.god.

Gruenfelder, Anna Maria: *Senjski uskoci u „povijesti svakodnevnice“*. Senjski zbornik 28, 105-128., 2001.god.

Hrvati-ljudi iza mita. Janko Šajatović Krabat i hrvatske garde u Europi. Izložbeni katalog. Etnografski muzej, Zagreb. 2021.

Jurković, Ivan. *„Velik i osobit razbojnik“ u službi pape- Petar Kružić, kapetan najjužnijeg dijela protuosmanskog obrambenog sustava Hrvatske.* Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Vol.25, Siječanj 2008.

Kostić, Veselin. *Jedan Škot među uskocima početkom XVII veka*. Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, Vol. 3 No. 1, 1968.

Kovač, Mario. *Ubojite oštrice*. Muzeji Hrvatskog zagorja. 2006.god.

Mršić Felbar, Iva; Tovajčić, Danijel. *Teorija „pravednog rata“ u katoličkoj misli“*. Katolički bogoslovni fakultet. Zagreb. UDK 341.312.5:272/273(045), 2016.god.

Perojević, Marko. *Petar Kružić. Kapetan i knez grada Klisa*. Matica hrvatska, Zagreb, 1931.god.

Poparić, Bare. *Povijest senjskih uskoka*. Matica Hrvatska, Zagreb, 1936.

Stanojević, Gligor. *Senjski uskoci*. Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973.god.

Ubojito oružje. Hladno oružje na području Hrvatske. Muzej hrvatskog Zagorja. Gornja Stubica 2003.god.

Valentić, Mirko. *Razvitak Senja u okviru hrvatsko-slavonske vojne krajine.* Senjski zbornik, Vol.1, No.1, 69-93., 1965.god.

Vrandečić, Josip. *Zadarski nadbiskup Minuccio Minucci i njegova jadranska misija*. Leykam international. Odsjek za povijest filozofskog fakulteta u Splitu. 2017.god.

Zbirka oružja i vojne opreme u Muzeju seljačkih buna. Katalog, Muzej Hrvatskog zagorja, Gornja Stubica, 2006.god.

Internet izvori:

Žumberački uskoci na poveznici: www.uskok-sosice.hr (26.06.2021.)

Večernji list o Janku Šajatoviću Krabatu: https://m.vecernji.hr/kultura/uskok-kojem-se-klanjaju-nijemci-dio-je-njihove-lektire-i-o-njemu-snimaju-filmove-a-hrvati-o-njemu-ne-znaju-nista-1375934 (28.8.2021)

Samostalna uskočka satnija na wikipediji: https://hr.wikipedia.org/wiki/Samostalna_usko%C4%8Dka_satnija (26.08.2021)

Prof. Ljubović, E. *Žumberačka uskočka obitelj Badovinac*. Preuzeto sa < http://uskok-sosice.hr/zumberacka-uskocka-obitelj-badovinac/> (30.8.2021)

Žumberačka obitelj Rajaković. Preuzeto sa < http://uskok-sosice.hr/zumberacka-uskocka-obitelj-rajakovic/> (30.8.2021.)

Predović, *M. Žumberački kalendar(1967. i 1968. god*.) Preuzeto sa <uskok-sosice.hr> (30.8.2021)

Žumberačke uskočke vojskovođe. Preuzeto sa < http://uskok-sosice.hr/zumberacke-uskocke-vojskovode/> (30.08.2021.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Andi Jankov, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice povijesti i povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 27.09.2021

Potpis

[redacted]

Obrazac P.O.

lzjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student: Andi Jankov

Naslov rada: Uskoci i njihovo oružje

Znanstveno područje: Hrvatska povijest

Znanstveno polje: Europska i svjetska povijest ranog novog vijeka

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor rada: Prof.dr.sc. Josip Vrandečić

Komentor rada: /

Članovi povjerenstva: Prof.dr.sc. Josip Vrandečić

Doc.dr.sc. Nikša Varezić i doc.dr.sc. Marko Rimac

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor predanog diplomskog rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosli odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbarna *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju,* NO br. 123/03, 198/03. 105/04. l 74/04, 02/07, 46/07. 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 1 01/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST

c) široj javnosti. ali nakon proteka 6 mjeseci

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi

Mjesto, nadnevak:

Split, 27.09.2021

Potpis studenta

